

VETUS DACIA

Sub
P. ANDREA SIGRAI
RECTORE MAGNifico ac
CANCELLARIO AMPLISSIMO
et
P. ADAMUM FITTER
Facultatis Philosophicæ
DECANUM SPECTABILEM

In Alma, ac Regio-Principali
Universitate Claudiopolitana

Claudiopoli Transilvaniæ
M DCC XXV

VETUS DACIA
*ex probatis scriptoribus deprompta,
ac antiquitatum cultoribus.*

Author:
P. Franciscus Fassching S.J.
(1686-1747)

Anastatic edition of the volume printed
in Cluj, 1725.

This volume reproduces the copy preserved
at the Romanian Academy Library Cluj-Napoca
call number B3209

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2022

TRADIȚIE ȘI EXCELENȚĂ
PRIN
CULTURĂ-ȘTIINȚĂ-INOVAȚIE

ISBN 978-606-37-1663-8

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

A note on the edition

Vetus Dacia

Claudiopoli Transilvaniae, M DCC XXV

Ancient Dacia

Cluj, Transylvania, 1725

This work is the first direct evidence of using the name *Universitas Claudiopolitana* in 1725 to refer to the academic institution in Cluj. While having had university status since 1581, by the regulations of the time (i.e. type/number of faculties, organisation, etc.), this institution had been called *Academia Claudiopolitana* up until then. This is also the first documented evidence by 2022 for a Romanian to be awarded the title of doctor in the current territory of the country. His name is Petrus Sebessi, a Romanian nobleman from Transylvania.

By royal decree issued by Stephen Báthory, *Accademia Claudiopolitana* was founded in 1581, with university status and the right to confer the academic titles of *baccalaureus*, *magister* and *doctor*, which went on to develop into *Universitas Claudiopolitana* in the 18th century. *Accademia Claudiopolitana* reached the level of higher education (philosophy/theology) as early as 1585, but to date no direct or indirect evidence has been found of degrees conferred in the early period of the institution (1581-1606).

After resuming activity in 1698, the *History of the Jesuit College of Cluj* (*Historia Societatis Jesu Claudiopoli*) mentions, as early as 1701, examinations and the awarding of academic degrees in philosophy at the *Claudiopolitan Academy*, but does not name them explicitly. The first indirect mention of the granting of a *baccalaureus* degree is expressly recorded in 1713 in the report of the higher education institution submitted to Rome (*Historia Societatis Jesu Claudiopoli*). In 1714, the confirmation of the

conferment of the title of *magister* was also made for the first time. The first confirmed doctoral degree was granted at the *Academia Claudiopolitana* (Báthory University – Jesuit College of Cluj) in 1715.

This work is the first direct evidence of using the name *Universitas Claudiopolitana* in 1725 to refer to the academic institution in Cluj. While having had university status since 1581, by the regulations of the time (i.e. type/number of faculties, organisation, etc.), this institution had been called *Academia Claudiopolitana* up until then. This is also the first documented evidence up until now for a Romanian to be awarded the title of doctor in the current territory of the country. Typically, examinations for academic degrees were conducted in debate-examinations based around central questions/theories, often formulated in advance (including in writing, when resources were available). The sessions were public, being attended by academics, students, prominent personalities and other

interested persons. The ceremony was formal and celebratory, both scholarly and ecclesiastical. To mark such an event, higher education institutions in the 16th-18th centuries established the tradition of publishing special volumes in recognition of those who sat examinations and obtained university degrees. These volumes were called *libelli promotionis* (promotional books). Typically, these were small volumes containing unpublished works or established scholarly works, but the title page would also include information about the event on the occasion of which it was published. This information was often also publicly presented before the examination. The promotional books, edited under the strict supervision of Jesuit professors and published under the auspices of the Jesuit College of Cluj, are testimonies of the early examinations and the awarding of the university degrees of *baccalaureus*, *magister* and *doctor*. In order to limit expenses, the print runs of these publications were small, i.e. 24 copies at major Jesuit institutions such as the University of

Vienna. The books were distributed only during the examination. Silk-bound copies were offered only to the rector and the chairperson of the debate-examination (promoter). During the 18th century, including in the *Academia/Universitas Claudiopolitana*, the presentation became gradually standardised and included the names of those who obtained the degrees, along with additional details pertaining to the promoter and the published work (there are several such works associated with the *Academia/Universitas Claudiopolitana* in connection with the degrees of *baccalaureus*, *magister* and *doctor* conferred after 1715). Furthermore, the publication of papers summarising the debate-examination after defence was gradually encouraged, the authors of which were usually the promoter and/or the person who was awarded the degree. As of the 19th century, emphasis was placed on the candidate's original contribution, clearly stated in writing before the debate-examination. At the University of Cluj, the first record of such a modern doctorate is dated 1872/1873.

We are looking here at an example of a *libellus promotionis* published for the conferment of the doctor of philosophy degree in 1725. The book was offered by the group of new doctors (*neo-doctorum*) in honour of their illustrious colleague, baron Ladislau Josika. We must point out a detail of particular importance for the history of higher education in Cluj and Romania. As indicated on the title page of this publication, this is one of the earliest mentions of the Jesuit institution in Cluj as a university (*Regio-principali Universitate Claudiapolitana*).

The last page of the volume lists the names of the new doctors under *Nomina promotorum*. Among these is the name of baron *Ladislaus Josika of Braniczka* who went on to become the supreme committee for the Hunedoara County around 1751. The new nine doctors included: one aristocrat, five Transylvanian Székely noblemen, two Hungarian noblemen from Hungary and one Romanian nobleman from Transylvania – *Petrus Sebessi Szászsebessiensis*, i.e. from Sebeș,

Alba. The title page includes the name of the person who presided over the ceremony (the promoter): the Jesuit monk *Franc. Fassching*, doctor of philosophy, eminent professor.

In this case, the person who presided over the debate-examination was also the author of the published work. Franciscus Fassching/Fasching S.J. was born in Târnavia on 12 August 1686. From 1706 he pursued his higher education in Vienna and in Târnavia. From 1724 to 1725 he was a professor at the Faculty of Philosophy in Cluj at *Universitas Claudiopolitana*, where he taught physics and mathematics one year and metaphysics and ethics the next. He returned to Cluj in 1736, then in 1744-1745 as a professor of theology (controversial theology). He died in 1747. Although Franciscus Fasching taught physics, mathematics, metaphysics and, later, theology, his works published in Cluj qualify him as one of the first historians of Transylvania. In 1725 he published *Vetus Dacia* (Ancient Dacia), which is an excursion into the

ancient history of Transylvania. The author writes about the regions and populations of the ancient province of Dacia, about the language, religion, rulers, key Dacian settlements, about Trajan's Bridge over the Danube, about the ruins of Grădiştea/ Sarmisegetusa, providing examples of inscriptions preserved from Roman times. In this respect, we note that he relied on the work of Stephanus Zamosius/Szamosközi István, *Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia antiquitatum*, published in 1593/1598. In 1731, Fasching published *Dacia Siculica* (Székely Dacia), touching on the phantasmagorical subject of the relationship between the Székely and the Dacians. Then, between 1743 and 1744, he published *Nova Dacia* (New Dacia), giving a depiction of the principality after embracing Christianity. The preoccupation of the Jesuit scholars with the history of Transylvania and, within it, the history of the Romanian people is thus evident. Among other works, the Chronicle of the Anonymous Notary of King Béla (*Anonymi Belae*

regis notarii, historia Hungarica de septem primis ducibus Hungariae, Claudiopoli, 1747) was published at the Jesuit University of Cluj in the summer of 1747. We note the important contribution that the Jesuits made to the research of history and, through this, to shaping the national consciousness of the Romanian people from Transylvania.

Lukács József

*Museographer, UBB History Museum/
UBB Academic Cultural Heritage Department*

Daniel David

UBB Rector

VETUS DACIA
*ex probatis scriptoribus deprompta,
ac antiquitatum cultoribus.*

Autor:
P. Franciscus Fassching S.J.
(1686-1747)

Ediție anastatică a volumului tipărit
la Cluj, în 1725.

Reproducerea volumului s-a realizat
după exemplarul păstrat
la Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca,
cota B3209

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2022

Notă asupra ediției

Vetus Dacia

Claudiopoli Transilvaniae, M DCC XXV

Dacia veche

Cluj, Transilvania, 1725

Această lucrare reprezintă prima dovadă directă a folosirii numelui de *Universitas Claudiopolitana* în 1725, pentru instituția academică din Cluj. Deși avea statut universitar din 1581, prin reglementările vremii (de exemplu, tip/număr de facultăți, mod de organizare etc.), această instituție a fost numită până atunci *Academia Claudiopolitana*. De asemenea, aceasta este prima dovadă identificată până în 2022 pentru obținerea titlului de doctor de către un etnic român, pe teritoriul actual al țării. Este vorba despre Petrus Sebessi, un nobil român din Transilvania.

În 1581, prin diploma regală a lui Ștefan Báthory, se fondează *Academia Claudiopolitana*, cu rang de universitate, care avea dreptul să confere titlurile universitare de *baccalaureus*, *magister* și *doctor* și care a evoluat în secolul al XVIII-lea în *Universitas Claudiopolitana*. *Academia Claudiopolitana* a atins nivelul studiilor superioare (filosofie/teologie) încă din 1585, dar până în prezent nu s-au identificat dovezi directe sau indirecte privind titlurile conferite în prima perioadă a instituției (1581-1606).

După reluarea activității din 1698, „Istoria Colegiului Iezuit din Cluj” (*Historia Societatis Jesu Claudiopoli*) menționează încă din anul 1701 examene și acordări de titluri academice în filosofie în cadrul *Academiei Claudiopolitane*, însă fără să le numească explicit. Primele dovezi indirecte privind acordarea titlului de *baccalaureus* apar explicit în 1713, prin menționare, în raportul instituției universitare către Roma (*Historia Societatis Jesu Claudiopoli*). De asemenea, în 1714 sunt confirmate în același mod primele conferiri

ale titlului de *magister*. Primul titlu de doctor, confirmat direct, a fost conferit în *Academia Claudiopolitana* (Universitatea „Báthory” – Colegiul Iezuit din Cluj) în 1715.

Lucrarea de față reprezintă prima dovadă directă a folosirii numelui de *Universitas Claudiopolitana* în 1725, pentru instituția academică din Cluj. Deși avea statut universitar din 1581, prin reglementările vremii (de exemplu, tip/număr de facultăți, mod de organizare etc.), această instituție a fost numită până atunci *Academia Claudiopolitana*. De asemenea, aceasta este prima dovadă identificată până în prezent pentru obținerea titlului de doctor de către un etnic român, pe teritoriul actual al țării. În general, examenele pentru titlurile universitare erau susținute în cadrul unor dezbateri-examen construite în jurul unor întrebări/teze principale, adesea formulate anterior (inclusiv în scris, atunci când existau resursele necesare). Ceremoniile erau publice, fiind prezente cadre didactice, studenți, personalități de vază, dar și public interesat. Era o ceremonie festivă și dis-

tinsă, deopotrivă științifică și religioasă. Pentru a marca un astfel de eveniment, în instituțiile de învățământ superior din secolele XVI-XVIII s-a statornicit tradiția de a edita volume speciale în onoarea celor care susțineau examene și obțineau titluri universitare. Aceste volume se numeau *libelli promotionis* (cărți de promovare). De regulă, erau volume de mici dimensiuni în care se publicau opere inedite sau lucrări didactice consacrate, pe prima pagină figurând însă și informații despre evenimentul cu ocazia căruia s-au publicat. Aceste informații erau prezentate adesea și public, înainte de examen. Cărțile de promovare, editate sub stricta supraveghere a profesorilor iezuiți și publicate sub egida Colegiului Iezuit din Cluj, sunt mărturii ale vechilor examene și ale acordării titlurilor universitare de *baccalaureus*, *magister* și *doctor*. Pentru a limita cheltuielile, tirajele acestor publicații erau mici, spre exemplu 24 de exemplare la instituțiile iezuite majore, precum Universitatea din Viena. Cărțile erau distribuite numai în cadrul examenului. Unele exemplare legate în mătase

erau oferite numai rectorului și președintelui dezbaterii-examen (promotor). Pe parcursul secolului al XVIII-lea, inclusiv în *Academia/Universitas Claudiopolitana*, prezentarea a fost treptat standardizată, incluzând în mod obligatoriu și numele celor care au obținut titlurile, alături de mai multe detalii despre promotor și lucrarea publicată (există mai multe astfel de lucrări asociate cu *Academia/Universitas Claudiopolitana*, în legătură cu titlurile de *baccalaureus*, *magister* și *doctor* conferite după 1715). Mai mult, gradual, după susținere, s-a încurajat publicarea de lucrări care rezumau dezbaterii-examen, ale căror autori erau de obicei promotorul și/sau cel care a dobândit titlul. Începând cu secolul al XIX-lea, s-a acordat o importanță majoră contribuției originale a candidatului, prezentată clar, în scris, înainte de dezbaterii-examen. În Universitatea clujeană, prima dovadă a unui astfel de doctorat modern este atestată în 1872/1873.

Avem în față un exemplu de *libellus promotionis* tipărit pentru ceremonia de acordare a

titlului de doctor în filosofie din anul 1725. Cartea a fost oferită de grupul noilor doctori (*neo-doctorum*) în onoarea ilustrului lor coleg, baronul Ladislau Josika. Trebuie să subliniem un detaliu deosebit de important pentru istoria învățământului superior din Cluj și din România. Așa cum am afirmat, pe pagina de titlu a acestei publicații, întâlnim una dintre cele mai vechi mențiuni ale instituției iezuite din Cluj cu rangul de universitate (*Regio-principali Universitate Claudiopolitana*).

Pe ultima filă din volum, la *Nomina promotorum*, găsim lista nominală a noilor doctori. Printre aceștia apare numele baronului *Ladislau Josika de Braniczka*, care, ulterior, în jurul anului 1751, ajunge comite suprem al Comitatului Hunedoara. Printre cei nouă noi doctori erau: un aristocrat, cinci nobili secui din Transilvania, doi nobili maghiari din Ungaria și un nobil român din Transilvania – *Petrus Sebessi Szászsebessiensis*, adică originar din Sebeș, Alba. Pe pagina de titlu apare numele celui care a prezidat ceremonia

(promotorul): călugărul iezuit *Franc. Fassching*, doctor în filosofie, profesor emerit.

În cazul acestei cărți de promovare, cel care a prezidat dezbaterrea-examen a fost și autorul operei publicate. Franciscus Fassching/Fasching S.J. s-a născut la Târnavia, în 12 august 1686. Studiile superioare le-a efectuat, începând din anul 1706, la Viena și la Târnavia. În anii 1724-1725 a fost profesor al Facultății de Filosofie din Cluj în *Universitas Claudiopolitana*, unde a predat într-un an fizică și matematică, iar în următorul, metafizică și etică. A revenit la Cluj în 1736, apoi în anii 1744-1745, ca profesor de teologie (controversie). S-a stins din viață în anul 1747. Cu toate că Franciscus Fasching a activat ca profesor de fizică, matematică, metafizică și, ulterior, teologie, prin operele publicate la Cluj, el poate fi considerat unul dintre primii istorici ai Transilvaniei. În 1725 a publicat *Vetus Dacia* (Dacia Veche), care este o incursiune în istoria antică a Transilvaniei. Autorul vorbește despre regiunile și populațiile din antica provincie Dacia,

despre limba, religia, conducătorii, aşezările importante ale dacilor, despre Podul lui Traian de la Dunăre, despre ruinele de la Grădiştea/Sarmisegetusa, oferind exemple de inscripţii păstrate din timpul romanilor. Legat de acest aspect, putem constata că el a utilizat opera lui Stephanus Zamosius/Szamosközi István, *Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia antiquitatum*, apărută în 1593/1598. În 1731, Fasching a publicat *Dacia Siculica* (Dacia Secuiască), în care atingea şi subiectul fantasmagoric al relaţiei dintre secui şi daci. Apoi, în perioada 1743-1744, a publicat *Nova Dacia* (Dacia Nouă), în care cuprinde o descriere a principatului de după adoptarea creştinismului. Putem sesiza astfel un interes al învăţaţilor iezuiţi pentru istoria Transilvaniei şi, în cadrul acesteia, pentru istoria românilor. Printre alte lucrări, la universitatea iezuită din Cluj a apărut, tot în seria cărţilor de promovare, în vara anului 1747, *Cronica notarului anonim al regelui Béla* (*Anonymi Belae regis notarii, historia Hungarica de septem primis*

ducibus Hungariae, Claudiopoli, 1747). Remarcăm contribuția importantă pe care au avut-o iezuiții la cercetarea istoriei și, prin aceasta, la formarea conștiinței de neam a românilor ardeleni.

Lukács József

*Muzeograf, Muzeul de Istorie al UBB/
Direcția de Patrimoniu Universitar al UBB*

Daniel David

Rectorul UBB

Votum:

Uti Flores Matthaeus, de oratione laudat
Virtus,

Nobile qui Rome, Nomine Rex fecit
Sed et, quodam spiritus moderantur Cha-

pi
In gemis prope, digne acq. re
gus

Splendida Cuiusque, Cuius Virtutis.

Cum inappellat Gubli fidei hono-
re in nec verbi, nec doli, quod
Sine quod Voti do docuit
mli

Virtute valida, Virtus, val. fidei.
Vitam

Cicero de Clotus, (Cicero)
Sine capite.

3209 XXV. B 9
VETUS DACIA,

ex
Probatis Scriptoribus

Stephani deprompta *et collata*
ac
Antiquitatum Cultoribus.

atque
H O N O R I
ILLUSTRISSIMI DOMINI,
D. LADISLAI JOSIKA
L.B. de BRANICZKA Transilv.

Dum
TIMOTHEE CIPARIU
In Alma Regio-Principali
UNIVERSITATE CLAUDIOPOLITANA,

P R O M O T O R E
R.P. FRANC: FASSCHING

et Societate JESU
AA LL. & Philos. Doctore, ejusdemq; Prof Emer.
nec non p. t. Facultatis Seniore, supremâ AA. LL. &
Philos. Laureâ solenni ritu condecoraretur,

NEO-DOCTORIBUS CONDISCIPULIS
oblata.

Anno temporis, novissimi M DCC. XXV.

Claudiopoli Transilvaniae.

Stephani Lörincsi.
m. p.

D 3209

14/10 95 p

BIBLIOTECA CENTRALA ARHIDIECEZANA
BLAJ

Provine din

nr.

data: IV

6238-

ACADEMIA R.S.R.

FIJALA 602

BIBLIOTECA

Nr. 3209 19 73

Illustrissime Domine, Domine L. B.

NEO-DOCTOR PHILOSOPHE!

Vetus adagium, quod Iustus Lipsius suis
Lovanii inscripsit edibus: Moribus
Antiquis. Hoc nos Theatro Gloriæ
Nominis Tui, imò Gentilitio Prosapiæ Tuæ Ca-
stro, Braniczka nuncupato, in communi omni-
um plausu hodie appendimus. Quid enim Ti-
bi domi forisque plausibilius esse potest, quàm
si palàm fiat vetustas Familiæ Tuæ, ut Generis
monumenta docent; hujus deinde antiqui mo-
res, gestorum gloria, Fidésque prisca? quàm
in Te, Tuisque Cognatis etiamnum florere cer-
nit Dacia. Quid demum hanc in rem utilius?
quàm si nostras Veteris Daciæ pagellas, Tuis
laureatis sacratas Honoribus, eo in vetustissi-
mo Castro, quod à Dacis olim nomen accepisse,
illudque paucis auctum literis, retinere ad-
huc censetur, asservandas consignemus. Leguntur ibi
in fracto lapide ruinosæ turris sequentes notæ:

∞ R Y Λ. ---NOV---

et nihil ampliùs; quas sic exponimus: An. 1457.

Renovata. *Quòd si renovata, pluribus itaque retrò seculis primùm posita fuit. En quàm bellè vetera veteribus sociamus! Duplici itaque hoc argumento illecti, nam cetera silere volumus, Tibi de suprema Peripatetici agonis laurea aggratulantes, modicum hunc laborem deferimus; ut post laudatum Tuum in scrutandis Naturæ arcanis ardorem, ingenium docile, animum ad majora natum, habeas aliquid, in quo per intervalla rerum vetustissimarum memoria, & jucundè & utiliter Te, Tuumque Illustrissimum Patruum SIGISMUNDUM, egregium literarum Fautorem oblectare possis. Pauca, quæ vides folia, quicquid de Veteri superat Dacia, universam sub unum velut aspectum objiciunt. Accipe itaque, Illustrissime D. Neo-Doctor, pro Tua humanitate & affectu, hanc nostri in Te animi tesseram, veriùs munus, quo vix aliud laureatis Tuis subselliis habetur dignius. Demum, ut suprema Philosophiæ laurus Te ad sublimes honores provehat, quos in Patriæ ac Religionis commoda suscepturus es aliquando, Tibi ex animo vovemus, ac cumulatè applaudimus.*

Tuis Honoribus

Addictissimi:

Neo-Doctores Philosophi.

VF.

VETUS DACIA,

ex
Probatis Scriptoribus
deprompta.

Ingressus.

Veterem Daciam, quam præterita se-
cula orbi nondum satis fecêre co-
gnitam, eruderare aggredior, certus
futuram narrationem ad votum Gentilium,
quibus vel modica insedit cupido genium,
res & gesta Majorum cognoscendi. Et quo-
niam ex tenebris temporum illorum, quib⁹
obscurabatur Dacia, leviter admodum ac
carptim Scriptores edisserunt; idcirco eò
proniùs fortasse rectè sentiendi offeram le-
gentibus argumentum, me non sine dele-
ctu ea hìc allaturum, quæ enarranda evol-
vendâq; constitui, quò brevius hujusce ma-
teriam lucubrationis commentabor. Super-
vacaneum insuper Lectorum benevolentia-
am quæsitis anxie rationibus conciliandam
censui, quando veritatis amorem ejusque
professionem illi etiam sæpenumero vio-
lant.

tant, qui jactantiùs fidem suam obligant, ac Historicorum auctoritatem singulis marginibus interpungunt. Scribendi enim dicendique libertatem, cum omnis ferè retrò ætas abhorruerit, vitium hoc subinde transiit ad posteros, ut jam assentatio plerisq; oppidò præplaceat; quam si neglexeris, aut animo sis securo partium medióque: níl lucri super, ultra offensionem. Nostri quoque insolentia hæc est seculi, imò macula: invidere Virtuti; labes etiam scribentium, si assentatiunculis gratiam aucupentur. Folia hæc, quæ Veritati cœlo auspice sacrata sunt, quo scripta sunt calamo, pari postulant lustrari oculo; nè temerè Nilotica licèt incusetur papyrus, si livido insinceróq; excepta aspectu plus æquò inhorrescat. Vitia-
tis enim oculis, forma omnis est informis.

§. I.

Dacia Vetust, ejus Divisio,

& primi Populi.

Vetust Dacia, Pars Scythiæ Europææ, ampla vastaq; regio, à Tibisco Sarmatiæq; montibus, in Euxinum usque Pontum protensa, in tres discissa partes, totidem simul
no-

nomina fortiebatur. nam intra Tibisci, Marusii ac Chrisii fluminum ripas, & quicquid cis Istrum ad Euxinum usque extenditur, *Ripensi Daciæ*: reliqua contigua omnis illa regio, quam serò dixêre Valachiã, quæ nunc in Moldaviam à fluvio Moldava, olim Szeretho, & Transalpinam dividitur, *Alpestri Daciæ* adhærebat; sola verò ea pars, quæ in medio silvarum ac montium coronæ in modum cingitur, *Dacia Mediterranea* dicta est. Hæc nobis nunc Transilvania, extrema nimirum Daciæ ora, *Turcis Erdel-Ban* appellatur. Et quanquam Græcis Monarchiã obtinentibus, Thraciæ annumerabatur, Romanis tamen perpetuò visum est, teste Pomponio, ut Daciæ nomen retineret. Ptolemæus Carpaticis insuper (a) montibus Daciam circumscribit, qui à Sarmaticis orti, dum huc & illuc radicibus protensis in Daciam delabuntur, Transilvaniam in figura Cordis exhibent; atque hîc jam Carpati nomen obtinent. Transilvanici enim montes non sunt radices Carpati; sed ipse Carpatus, quem Saltus, Herciniæ nimirum silvæ appendices vestiunt; ut Cæsar Lib. 6 Comment. tradit: *Herciniam silvam in Europa*

A 4

omni-

(a) *Ptolem. l. 3. c. 8.*

omnium maximam in Germania oriri, ac rectè fluminis Danubii regione ad fines Dacorum pertinere. Atq; hæc ideo referre libuit, quia nonnulli in Sarmaticorum Montium & Carpati descriptione hallucinari videntur.

Jam verò ab amplitudine Veteris Daciæ, quæ in circuitu suo, ut scribit Onuphrius Panvinus, Lib. 3. de Rom. Imp. habuit decies centena millia passuum, ad vetustissimos ejus habitatores, primosq; cives digrediamur, quos Japheti fuisse posteros, ex Saliano celebri Chronologo, ad annum ante Christum natum 2122. perspicuè deducitur, si quæ Fides, ut æquum est, Scriptoribus debeatur. Hujus namq; Japheti alter filius, Noëmi nepos, dictus Magog, anno Conditi Mundi 1931. Europam cum minore Asia, quas Tanais in Meotidem Paludem se exonerans disternat, magna suæ Familiæ multitudine occupavit, & Magogos, ac postea pronūtiatione gentis corrupto vocabulô, forsitan Magyaros quoq; seu Hungaros condidit. Nec mirum alicui videatur, si in Noëmi genus abeamus, siquidem propter tot Scriptorū consensum credibile est, Parentes ista more omnium fere gentium liberis suis per manus succedentibus seculis

tradi-

tradidisse ; unde & Josephus Antiq. Judaïc. L. 4. C. 11. scribit : *Magog, Magogos à se nominatos instituit, quos Græci Scythas appellant.* Quis autem vel è plebe etiamnum sit, qui acerrimè generis sui originem è Scythia prodiisse non propugnet ? minimè itaq; assequor eorum opinionem, qui Hungarorum stirpem à *Magor* primogenito Nemrod deducunt ; cùm hic *Magor* ut plurimum apud eos solum adnotetur, qui ei tam numerosam populorum propaginem attribunt ; imò nusquam ejus ex Assyria aut Chaldaea legitur transmigratio, ubi eum tamen cum patre Nemrod (b) Babylonici Imperii conditore habitavisse est verosimilius. Si liceat itaq; in curialem Criticorum urnam hanc conjecturam inferre, eos potius hallucinari convenit, qui ab Hebræorum recedunt historia, & vetera Græcorum monumenta, adedò subinde fabellis repleta, ut ægrè fictum à vero discernas, sectari malint, nèq; vereantur. Sed ut cœpta continetur narratio, Herodotus L. 4. *Magogitas* vult esse Scythas Europæos ad Bosphorum Cimmerium locatos ; quoniam verò innumeræ Gentes nomine Scytharum, teste

Ptolomæo & plerisq; aliis apud Orteliū relatis, comprehenduntur, incertum fit, num Scythas Asiaticos præ Europæis Dacorum Progenitores credere nos oporteat.

Jornandes, è Scandinavia Dacos unà cum Getis seu Gothis, pleriq; autem à *Dais* Asiaticæ Scythiæ populis venisse contendunt; *Dacæ* enim, ut author est Strabo, Hircaniæ finitimi sunt populi, qui Scytharum Hunnorumq; ritu commodiores Sedes quæsiwere. Quare Daci & Getæ non è Scandinavia, sed primū ex Asiatica Scythia, velut Gentium officina (c) cū Orientales populi vetustiores fuerint Occidentalibus, rectius profluxisse affirmabuntur. Hi itaq; Asiani Scythæ seu Magogi à Japheto orti, postquam trajecto Tanai in Europam semet effudissent, & veterem Daciam suis Coloniis replevisent, lapsu temporis, ut sentit Plinius, Mæsis, Getis, Gothisq; aded semetpermiscuere, ut abolito subinde Scytharum nomine Daci tantummodo, Getæ & Gothi, unō utentes idiomate nūcupari occeperint. Hinc non incongruè hæc tria vocabula, velut eandem Gentem significantia, ad vitandam suæ historiæ obscuritatem

tatem , graves Scriptores usurparunt.

Ante Gothorum , Hunnorumq; eruptionem , imò & Sarmatarum , ac tandem Romanorum , Daciam inundantium Colonias , Daci (*d*) & Davi iidem fuere populi , Getisq; proximi ad ortum , à quibus servilia Davorum & Getarum nomina Athænienses acceperunt. Hinc & in Comædiis servi introduci solent , Davi & Getæ nominati. Nec defunt , qui Dacos & Davos à *daio* id est pugna , quum bellicosi fuerint , Getas à *γείσθω* S, in T, more Græco mutato , quæ Romana pila sunt , nomen accepisse perhibent. Dion Prusseus Sophista acutus , qui Apollonii Thianæi , & Eucratis Tyrii tempestate floruit , in Getas exul peregrè profectus , Getica edidit , ut Philostratus refert; unde res Getarum , quanti sint habitæ , Scriptoris præstantia luculenter edocet. Quod verò Daci , Davi dicti sint , perverusta quoq; testantur Oppida , potissimum in Dava terminata , ut Marci-Dava , Deci-Dava , Sergi-Dava , &c. quasi Dava Marci , Decii , Sergii ; quidam postremæ istius Urbis rectius demonstrat genesim , cum eam à Davis & Sargetia amne dictam censet ; cujus ruinas

nas hodiéq; Arx Deva è sublimi jugo despicit. Hanc itaq; Daciam non soli Daci, sed aliarum etiam vicinarum gentium promiscua multitudo olim inhabitabat, ut Sarmatarum, Getarum, Bastarnarum, Gepidarum, &c. plurium exul Ovidius ac Plinius meminit. Item Eutropius, qui paucis cognitos in Dacia Populos collocavit, Lib. 8. ait : *Ulpus Trajanus Decebalô victô Daciam subegit, Provincia trans Danubium facta, in his agris, quos nunc Thaisali tenent, & Victo-Phali & Thervingi habent.* Porro Jazyges num Daciæ populi fuerint, ex quibus nû amplius superest præter vetus fortasse Oppidum Jáz-Beriny, non abs re futurum puto, si hoc loco patefecero : & fortassis non difficile inveniri possunt ; P. enim Mart. Sz. Iványi rectè observat, Jazyges Europæ Sarmatiæ populos fuisse, licet eorum Sedes ex integro referre negligat. Non autem controverto, unam partem Jazygum ad Tibisci fontes ac Máramaros se se diffuisse, sed præterea alteram longè trans-Carpatum Dacicum protensam fuisse. Cromerus enim, quem Pistorius & alii sequuntur, *Jazyges Polonicis ditionibus finitimos fuisse*

fuisse affirmat, quos Boleslaus Pudicus ad internecionem casos cum eorum nomine propè delevit. Dlugofius quoq; Jazvingos seu Jazyges Prussici tractûs populos esse indicat. Addit Cromerus: Jazvingi seu Jazyges Metanastæ nomen antiquum retinentes, quodam tempore ad Septentrionem in mediam Sarmatiam progressi, inter Poloniam, Russiam, atq; Prussiam medii, in extrema Lithvaniæ ora habitasse, & acerrimi ac bellicosissimi fuisse memorantur, donec à vicinis attriti & ad extremum deleti sunt. Suffragatur his Ptolomæus Lib. 3. Jazyges, inquit, ab Oriente habent Daciam, ab Occasu & Austro Germaniæ partem, à Septentrione Sarmatiam. Frustra itaq; quærentur Jazyges in Hungaria: cum isti nostræ ætatis à Jasso potius, ut in ipsorum habetur literis, qui fuit Jassorum Parens ante 500. annos, quàm à Jazygibus originē suam acceperint. Horum Judex non solet esse Magnas, ut P. Sz. Iványius annotavit, sed Nobilis potentior, diciturq; Capitaneus, latinè Centurio, & quidem Philistæorum; unde nomen Jazygum in Hungaria novum est, vetus autem Philistæorum. Minus rem assecuti sunt ii Geographi, quibus Jazy-

zygum Regio in Sibenburgo, ut ipsi loquuntur, hoc est, in Transilvania constituitur; cum hæc veteris semper Daciæ, nunquam verò pars Jazygiæ habita sit. Placet hic Plinii verba, cum in rem præsentem faciant, cum Zamosio paululum excutere (e) *Campos & plana Jazyges tenent, montes verò & saltus pulsi ab his Daci ad Patissum amnem à moro*, atq; sic castigatius legere: *pulsi ab his Daci ultra Tissum amnem ad Marum*. potuit enim ex τὸ *ultra Tissum in τὸ ad Patissum* corrumpi id vocabulum; sicut autem Patissus Ptolomæo est Tibiscus seu Tissus, Hungaris Tisza: ita *Amoros*, quod verbum divisim syllabis legendum, quasi ad *Moros*, fluvijs Daciæ est, Tacito Marus; Straboni Marissus dictus; qui tamen non in Danubium ut Strabo vult, sed in Tissum proximè Danubium se exonerat. Sed clarissimus est locus Ptolomæi C. 4. L. 3. *Tibiscus fluvijs in Carpato monte nascens, & Dacos ab Jazygibus Metanastis dirimens, tandem juxta Tibiscum Urbem in Danubium influens*. Ex quo colligitur, Tibisci fontibus divisos fuisse Dacos ab Jazygibus, quod ipsum suprà meminimus. Herodotus hoc eodem tractu fluvium

(e) L. 4. C. 12.

vium Maris collocat, quem Agathyrforum esse dicit in Istrum fluentem, Agathyrfi autem teste Pliniô sunt quoq; Daciæ ac Scythiæ populi. Nunquam itaq; Jazygum regio fuit Transilvania; licet posterioribus temporibus Daci, & Jassii inter Romanos fuerint. Grandis hujus rei testis extabat lapis, qui in vico Ulpiae Trajanæ proximo, ut eruditus antiquitatis censor Zamofius affirmat, Dacorum & Jassiorum memoriam sic probabat.

EX VOT. XXX.

MAGNO ET INVICTO IMP. CAES.
T. AELIO. HADRIANO. ANTONINO.
PIO. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT.
XVI. COS. III. PP. PRO SALVTE ET
FELICI PONT. MAX. ET ANNIAE
FAVSTINAE AVG. CONIVG. C. CLOD.
VI. PRAEF. M. DACORVM. IASSIOR.
HANC STATVAM IN AVRARIA
NVMINIBVS MAIESTQ. EORVM.

Hoc Monimentum, ut Inscriptio docet, Clodius posuit, Sextum Præfectus Militiæ Dacorum, Jassiorum; quid autem rei sit Auraria, infra dabimus. Dacorum porro & Jassiorum memoria, quam lapis hic retulit,

rulit, ita obsoleta est, ut non harum solum, sed aliarum etiam Gentiū, Urbiumq; nomina pene extincta esse videantur. Tantam enim vetus, quæ fuit Dacia, postrema mundi ætate mutationem accepit, ut tota aliam à vetere nunc formam præferebat. Romani enim advenæ, mox & Hungari, Dacorum, Jazygum aliorumq; indigenarū Sedes involarunt, prioribus illis vel ejectis, vel cæsis, aut in servitutem missis, sibi Imperium terrasq; vendicarunt. Nominati sunt autem *Jazyges* à *Jazek*, quod *Slavis* linguam significat. Erant olim unus idemq; Sarmatæ populus, Metanastæ dicti, ejusdem etiam idiomatis, ut Strabo & Veteres tradunt Geographi. Slavi porro omnes sub Sarmatarum nomine comprehendebantur. Getæ tamen Græcis notiores, quàm Daci; quia frequentius ad utramq; Istri ripam commeabant, & modò Mæsis, modò Thracibus immixti versabantur, multiplicésq; transmigrations faciebant. Vix enim ulla Europæ est Regio, quam tot Gentes incoluerint, atq; pro terræ ubertate concertaverint, ac pro ea Daciæ portione, quæ vicina est Jazygibus; diu tamen illa usque-

usq; quaq; potens constitit, donec tot adversæ fortunæ cæsa ictibus concidit; nec modò Regibus Romæ formidatis, aut florens opibus duntaxat, sed & urbibus celebrabatur. Ptolomæus, qui Antonino Imperii gubernacula moderante vixit, nobiliores XL & amplius Urbes enumerat, nunc vix paucarum vel rudera superant, quæ ceu cadavera ex veteribus cladib⁹ remanserunt; nimirum fatalis illa, ut omnium hominum, sic & urbium necessitas, cominuni cunctas subjecit vicissitudini, eóq; exitii impulit, ut expleta definiti temporis periodo, eas retrò labi ac dissolvi oportuerit. Quodsi veriora Scriptoribus conspectanda sint, peracerbus omnino hæc civilium discordiarum, ac cum primis tot barbararum Gentium sedes sibi quærentium, bellique fructus est; qui ut innumeras Provincias, sic veterem quoque Daciam repetitis crebrò cladibus protrivit, semirutamque evastavit. Sed cum veterrima sint hæc Regnorum fata, multo nonnullis defleta ploratu Scriptoribus, queis nil antiquius, quàm omni paginâ florentissimorū olim Locorum lugere reliquias, & has lachrimis propè delere. Nos quod tempus edax fecit reliquum persequemur : & tanquam of-

sa ex urbium bustis collecta in unum coge-
mus corpus; ut videat Lector, nîl ultra ru-
dera ex vetustate Dacica superesse.

§. II.

Vetus Dacorum Idioma.

TRogus Pompejus, qui Dacos Getis cog-
natione junctos affirmat, idem utrisque
idioma fuisse, cum Strabone nos conducet;
& quoniam tota Thracia, & quæ illi adjacet
Dacia, Græco olim suberat Imperio, Græcâ
quoque usos esse Dacos lingvâ rectè colligi-
mus; testatur id præter alios Ovidius exul,
qui Dacos & Getas Græcis mixtos fuisse, ac
lingvæ Græcæ qualiacunq; vestigia adhuc su-
perfuisse ostendit, dum L. 5. Trist. Eleg. 2.
canit: *Grajâq; quod Getico mixta loquela sono*
est. & Eleg. 7. *Mixta sit hæc quamvis inter*
Grajôsq; Getâsq;. &c. Quin & Græcorum
Coloniæ Lib. 3. Trist. Eleg. 9. meminit.
Hic quoq; sunt igitur Grajæ, quis crederet, ur-
bes, Inter inhumana nomina barbariæ. Huc
quoque Mileto missi venêre Coloni, Inque Getis
Grajâs constituêre domos. Hanc Coloniam Pli-
ni^o Miletopolim vocat, & in minore Asia col-
locat. Porrò Dacos Sarinaticâ Geticâq; lin-
gvâ ut plurimum usos esse opinari licet, testa-
tur-

Utrq; rursus Ovidius citato Libro Eleg. 12. *Nam didici Geticè Sarmaticèq; loqui.* Et Eleg. 7. *In paucis extant Graeae vestigia linguae, Hec quoq; jam Geticobarbara facta sono. Unus in hoc non est populo, qui fortè Latine, Quilibet è medio reddere verba queat.* Unde etiam constat, nec Colonias Italicas, neque ullos Valachos Ovidii tempestate Daciam inhabitasse; imò hi postremi ex Romanorum reliquiis ortum suum acceperunt.

Quia verò Dacia Ovidio exule magis, quàm multis millibus incolarum nobilitata est, liceat de tanto Poëta plura commentari. Hunc Cæsar Octavianus, Augustus postea dictus, in Pontum relegaverat; causa una exilii & ab ipso, & ab aliis, tres Libri Amatoriae artis fuisse perhibentur. Unde ut consentaneum est, reliquorum Poëtarum æmulatione lege postulabatur, perpetuòque exilio damnatus est. Quanquam autem omnis veniæ impetrandæ via apud Cæsarē fuerit illi interclusa; mitiores tamen Daci multa eum benevolentia profecuti sunt; quod in Tristibus ipse passim edicit. Nam licet quandoque ut suorum malorum pondus exaggeret, in Getarum mores & feritatem invehat; sæpe tamen aliàs de To-

mitanorum in se humanitate testificatur; Lib. enim 4. de Ponto, Eleg. 9. & 14. Libertate se à plebe & senatu esse donatum, insignibusq; Poëticis ornatum, júsq; sibi municipii attributum describit. Studium hoc, quo in literatum, licet exulem, ferebantur Daci, documento sit posteris, quantum literis affici oporteat, si quod honestum ac laudabile est, consecrandum sit. Mortuus esse fertur ingravescente jam ætate Anno quinto Tyberii Calendis Januariis, Anno ab Urbe condita 771. Eusebius scribit in Chron. cum Tomis oppido Mœsiæ inferioris esse sepultum, quod nunc Temesvar perperam esse putatur. Pontanus Lib. de Magnific. c. 15. tradit: Tomitanos Scythas Ovidio vitâ functo conflatis è publico nummis, magnificè tumulum propter ingenii præstantiam struxisse ante oppidi portam in loco maximè celebri. Bruschius autem lapideū ejus sepulchrum, epitaphiôq; ornatum in oppido Sabaria inferioris Pannoniæ, Patriâ Divi Martini Episc. ait asse inventum, Anno 1508. Sed refragatur Bruschio Mich. Isseltius, qui tardius Anno scil. 1581. monumentum illius repertum esse scribit: Dum enim Steph. Rex Poloniæ in castris apud Pleskoviâ Prus-

fiæ civitatem ageret, quidam Polonorū longius excurrentes, non procul à Ponto Euxino & urbe Kiovia Ovidii sepulchrum repperunt. Idem habet Masenius. Quare ut suus veritati stet locus, cæteros posthumos Ovidii honores, postquam in Tomitano exilio conditus esset, Sabariæ quoq; persolutos. Atque hæc memoriæ tanti Poëtæ, & ex Romano Daciæ civi factò, dicata sunt.

§. III.

Celebriores olim in Dacia Reges :

☞, que ejus Metropolis ?

Opiniones, quæ de veteris Daciæ Regibus Ducibúsq; ab Authoribus referuntur, ut plurimū confusæ sunt; cū nemo omnium sit, qui res patrias habitâ Chronologiæ ratione literis mandavisset; quodsi externarum Nationum Scriptores nonnulla adnotârunt, ea non nisi cumulatim ac crebrò intermissâ rerum serie referunt. Ex tenebris itaque seculorum illorum, quantum ex Scriptoribus colligere fas est, Daci suo sibi è numero legebant Duces ac Principes, qui cæteris imperitarent, rémq; publicam accurrarent; eo tamen discrimine, ut omnes ad Occasum habitantes Daci, ad Orientem verò Bucsák versùs vergentes populi Getæ no-

minarentur. Hanc nominis diversitatem Romani quoq; servaverunt; qui Anno Æræ Christianæ Cl. ad quæ tempora usque ab indigenis regebantur, totam Daciam subjugârunt, eo majore Dacorum gloriâ. quò longiùs ac Pannonες sua virtute Romanis legionibus fortiter resisterunt. Pannonες enim An. Christi IX. aliis Scriptoribus XXV. in provinciam Romani Imperii redacti sunt. Porro Dacia Anno post Diluvium 1971. summè Macedonibus celebrabatur; in hanc primo regni sui anno, teste Curtio, Alexander Magnus cum exercitu movit, & occurrentem sibi Dacorum Triballorûmq; (quorum Terras primùm Thraces occupârunt, postea Bulgari, ut Spondanus ad An. Christi 499. memorat, tandémq; partem earum aliquam Rascii, Gens oppidò neglecta à Rasca fluvio dicti.) Sarmin Regem, Græcis Sirmum, prælio superavit. Ab hoc inferioris Pannoniæ regio & oppidum *Homonymum*, Sirmium dicta sunt. Ita Lazius in Comm. Reip. Rom. Hæc urbs Pannoniæ Interamnenſis erat & dignitate & vetustate metropolis; quam olim Strabo Saviam; Jornandes Sirmin; Evagrius Sermium; posteriores Græci, ut refert Nicetas, Zeugminum, dixêre. In hujus
nunc

nunc ruderib⁹ Petri-Varadinum, ac Ujlacum
 fitum esse scribit Istvanfius ; sed Sarmiz Rex
 urbem quoque, Getis Sarmiz-Ogethusa, Go-
 this verò Sarmiz-Gothusa appellatam, toti-
 us Daciæ caput in finibus Transilvaniæ pro-
 pe Portam Ferream ædificavit, sic dictam à
 petris angustum ex Hungariæ partibus in-
 gressum præbentibus. Aditus iste in Tran-
 silvaniam, Hungaris *Vaskapu*, Macedonibus
Acontisma, Geographis *Orla angustiae* voca-
 tur. Ab hoc insuper Rege Sarmide, Sarma-
 tas priscos Daciæ incolas, teste Zamolio, ef-
 se nominatos, quasi Sarmitas ; quos postea
 Græci & Latini Poëtæ dixere Sauromatas,
 ideoq; apud Stephanum Sirmatæ nominan-
 tur : quidam enim Græculi dum à lacerta-
 rum oculis hoc nomen deducunt, Græcorū
 ambitionem fovere videntur, nominum o-
 mnium etymon sibi vendicantium ; quasi
 verò ipsi mortalium primi fuerint, & non
 potius mater illa lingvarum omnium ac
 Gentium Hebræa, mundo coæva, in qua
Sar Princeps est, *Sarim* Principes, & *Me-
 zach* fortitudo; unde *Sarmiz* idem ac fortis
 Princeps, Regibus cumprimis apta gratq;
 nomenclatio. Quòd verò *Sarmiz* fuerit Rex
 Daciæ vetustissimus, testatur ejus insuper

numisma argenteum annis abhinc ferè centum & triginta Zamolio in Dacia visum; ita tamen vetustate detritum, ut paucas literas Græcas, easq; abrasas haberet: ΑΡΜΙΣ ΣΙΑΒ, quæ luxata vocabula sic literariorum rerum curionibus legentur: ΣΑΡΜΙΣ ΒΑΣΙΑΕΥΣ id est Sarmiz Rex. Altera numi facies apri caput sagittam mordicùs tenentis ostendebat; hoc & Servianorum Dardanorùmq; Regum olim scutum fuit.

Longo pòst tempore regnabat in Dacia Cotiso, Dacorum Getarùmq; Rex domi forisq; præpotens, primùm à Cornelio Lentulo Augusti Legato in Pannoniis prælio superatus; qui tamen versâ sorte ita Romanam dominandi repressit libidinem, ut penè de ipsa Urbe actum esse videretur, teste Horatio L. 3 ode 6. ad Rom. *Penè occupatam scditionibus delevit Urbem Dacus.* & ode 8. ad Mæcenatem: *Mitte civiles super Urbe curas, occidit Daci Cotisonis agmen.* Hac de re Florus etiam L. 4 meminit: Daci, inquit, montibus inhærent, Cotisonis Regis Imperio; quoties concretus in gelu Danubius junxerat ripas in Pannoniam & Mœsiam decurrere solebant, & vicina populari. Subdit mox: visum est Cæsari Augusto, gentem adi-

tu difficillimam submovere; misso igitur Cornelio Lentulo, tres eorum Duces cum magnis copiis delevit, ultra ulteriorem repulit ripam, citra præsidia constituit, satis victoriæ putans posse illos prohibere; hoc modo autem Dacia non victa, sed exclusa est. Rursum Octavianus Dacos impugnare, & iis tributum imponere cœperat, quando nimirum Legionum Præfectus Vibius Dacæ oras hostiliter aggressus, ut cum Thracibus Pannonibúsq; eas penitus sub potestatem Rom. Imperii mitteret; sed Daci tantis hostium conatib⁹ cum ducentis suorum milibus obviam ivêre, pertentatisq; utrinque viribus, successu diu vario produxêre bellû; postremô Romani cæsis Barbaris eorúmque Boëribistâ Rege, ut habet Strabo, Ripensem Daciam victores infederunt; ægrè tamen Danubii ripâ Dacos inhibere poterant, qui crebrò Provincias populi Romani gravissimis bellis trajecto Istro infestabant, adeò quidem, ut in Sirmio & Segesta binas annonas domos alendis legionibus, quanquam ex tributo in Ripensi Dacia exacto construere sint adacti. Toto deinde seculo, Marte ut plurimum sibi propitio, commissis sæpe numero præliis Daci Romanos fatigabant:

atque, ut è Svetonio, Tacito, aliisq; apud Orosium docemur Scriptoribus, Imperatores Rom. Tiberius, Cajus Caligula, Tiberius Claudius, Vespasianus, ac Domitianus spe majore duxere bellū adversus Dacos, quàm felicitate; quanquam Claudio imperante censa sint sexagies centena & nongenta quadraginta millia civium Romanorum. Horum insuper Imperatorum postremus, nempe Domitianus multum de spe remisit, postquam cæsis fugatisque Rom. legionibus, Dacopaneo Dacorum Regi, & non Decebalo, ut vult Onuphrius Panvinus, partem exercitus cum Ductoribus suis Oppio Sabino Consulari, & Cornelio Fusco Præfecto cohortium prætorianarum, in prædam relinquere est coactus. Ita nempe etiam Davi de Romanis metu anxii triumphabant; quia nihil tam firmum, cui non sit periculum à minùs valido. Unde Curio Daciatenus, populi Romani Signifer, in expeditione Dacica meritò saltuum tenebras expavit, quos tot Ultra silvani leones insedissent. Regnante postea Decebalo, Romanis multum terrifico, adeò contritæ exhaustæque sunt legiones, ut Domitianus cum eo multo auro redemptam pacem inierit colueritque. Vinci equi-

quidem à Romana potentia poterant Daci, nisi Domitianus reversus in Urbem, commentitio suo triumpho de Dacis acto, à quibus tamen ignominiosè repulsus, futuras expeditiones sustulisset, ipsis Conscriptis Patribus ridiculam ejus potiùs insaniam, quàm pompam demirantibus. Duodecimus itaque jam fermèolvebatur annus, ex quo Daci ab Urbe Orbis Domina tributum ingens accipiebant; cùm occiso interim Domitiano, M. Ulpius Trajanus natione Hispanus rei militaris peritissimus Dux, Imperii successor ex Germaniæ ac Pannoniæ Præfectura, à sene Nerva in hortis Sallustianis anno mox insequente extincto adoptatus, Romamq; proficiscens, communi Urbis plausu exceptus, rerumq; potitus, tanto Imperio ac Imperatore indignum ratus, Romanos pace redemptâ debere frui, alienæque ignavia suam hoc pacto deservire virtutem; idcirco Dacicæ ignominia abolendæ cupidus, bellum tributî loco ex S. C. Dacis & Regi Decebalo indixit intulitque. Atque eâ quidem felicitate, aut veriùs fortitudine, ut occurrentê sibi juxta Tordam, oppidum nunc Transilvaniæ, in campis *Kereftes-mezô* dictis, Decebalum cum universis copiis primo cer-

certamine victum attritumq; fugaverit. Unde à Valachis locus iste hodie *Prat de la Trajan* nominatur. In hoc dispositis ad pugnam ordinibus, tanta impressione dimicatum est, ut ingenti editâ utrinque strage, panniculi obligandis militum vulneribus non sufficerent; quem in usum specioso facinore suam Trajanus Imperator in lacinias concidit purpuram, quasi vel ostrum meruisset militaris suorum Virtus, vel ejusdem ruborem intenderet effusus victorum cruor. Inveniuntur inibi hodièq; numerosa Romanorum, silicibus insculpta suis cum nominibus epitaphia, sùntq; non pridem visâ multis fragmenta saxorum, Saturninis, Ulpis, Statiis, Lupisque inscripta. Sed partâ Trajanus victoriâ, mox *Tarnis*, seu Albam Juliam, nunc Carolinam, expugnat; Regiam quoque totius Daciæ metropolim Sarmiz cingit, Deceballi legatis servilem in modum acceptis, Urbem victricib⁹ armis subjicit; quam, ut Dion Cretenfis scribit, Regem flexo sibi genu supplicem vitâ & dignitate duris conditionibus donat, quibus obnoxium, pacem ut deinceps coleret, Romanis vectigalem factum dimittit.

Neque hîc steterê Deceballi, ut solitaria
nun-

nunquam incedunt, infortunia; rebellan-
tem novo rursus bello Trajanus aggredien-
dum statuit. Et quoniam Rom. legiones ad
Istrum stativa tenebant, Imperator per ea
tempora vastissimo flumini instravit pontē,
quem debellato Decebalō in celebratissimū
lapideum vertit, haud procul à Severino ci-
vitate, quam Severus Imp. tardius exædifica-
verat. Hæc nunc interiit, & arcis pontisque
perexiguū superest rudus. Hoc loco He-
racium & Cosroem congressos esse Reischer-
dorffius perperam tradit. Non destitit in-
terim Decebalus, conclamatis Daciæ rebus,
suis incommodis consulere, cūque viribus
minùs tribueret dolo agere enitens, in Mœ-
siam audacissimos quosque misisse memora-
tur; qui simulatâ fide ac profugio Trajanum
ex insidiis confoderent. Sed patefacto ma-
leficio morte affecti sunt. Fraus, quæ alios
ibat perditum, ipsa sibi venenum propina-
vit. Unde Romanus miles in rei gestæ me-
moriā hoc epigramma suo Principi in Pan-
nonia posuit:

VBI ERAS RHAMNVSIA VBI ERAS.
QVANTVM ABFVIT NE ROMA LV-
GERET.

SED VIVIT TRAIANVS.

Istru.

Irruenti postea in Daciam Trajano ac
acri prælio superiore, cum Decebalus virtu-
ti Rom. resistere non posset, nè hostibus læ-
tiorē victoriam redderet infixo, in præcordia
pugione, vitam sibi & Imperium ademit.
 Dion in vita Trajani ita concludit: At De-
 cebalus, quum captâ Regiâ, vicina omnis
 regio in potestatem populi Rom. venisset,
 usque ad captivitatem periclitatus, mortem
 sibi conscivit. Ejus caput in triumphī augu-
 mentum Romam delatum est, tantūq; il-
 lud Plebi voluptatis exhibuit, quantum pri-
 ūs ejus nomen terroris incusserat. Prius-
 quam tamen Decebalus mortem sibi con-
 scisceret, nè Victori una cum Regno thesau-
 rum, quem habebat opulentissimum, relin-
 queret, totum in imo Sargetiæ amnis vado
 (: nunc Stroll seu Strella dicto :) astu oppor-
 tuno recondidit. Derivato enim fluvio, ter-
 râq; altius defossa, omnem Gazam in cuni-
 cularem fornicem congeffit, saxiq; præ-
 grandibus ac aggeribus ita communiit, ut
 nè humectari quidem posset, quicquid infra
 recondideretur. Mox annem aversum in pu-
 stinum alveum reduxit. Captivos quorum
 operâ ea in re usus, nè index quisquam su-
 peresset, ad unum omnes interfecit. Bicilis
 Dece-

Decebali familiaris post Regis interitum Trajano aurum patefecit, cui soli omnia consilia Rex credere solitus erat. Aurum confestim Romam ablatum esse perhibetur; ex quo, post erectum admirabilem in Danubio lapideum pontem, forum & columna Trajani, ut Gellius L. 13. c. 23. refert, à Romanis erigi cœpta sunt. Neq; commentitiam hanc esse traditionem de recondita Decebali Gæza in Sargetiæ vado affirmare ausim; graves siquidem iîq; per plures scriptores id asserunt, quib⁹ si fides hac in re, in cæteris quoq; neganda erit, cum eadem cuncta auctoritate referant. Est autem Sargetiæ vulgò Strig fluminis alveus limpidissimus, neque profundus ubivis, quò ruit magis, quàm fluit, in Marusium proximè Devam illabitur.

Dacici hujus belli simulacra, eleganti fanè artificio cælata hodie dum Romæ visuntur in cochlide columnæ Trajanæ, cujus pugnæ seriem scitè expressam, non sinè voluntate semet spectavisse refert; Zamofius. Columna est in altum assurgens, in cujus fastigium intus per CLVIII. gradus ascenditur gyro perpetuo sensim circumactò. Foris ex marmore ab imo ad summum usq; anaglyphicis sculpturis Trajani cum Decebalo certamen

tamen ostenditur: in imo est Danubius, viri
 barbati caput arundine circumplexi, ac ex
 urna, cui cubito innititur aquas effunden-
 tis imaginem referens. Mox sequitur Pon-
 tis ædificium magnifico mirandóq; opere à
 Trajano extructi. Undarum intra pilas se se
 crispantium glomi colluctantur, surgentisq;
 ac fornicati Pontis imago exhibetur. Silvæ
 postea excinduntur, quibus itineribus exer-
 citus irrumpat in Daciam Tum verò præli-
 um committitur, ac Dacus per silvas pala-
 tus, cæsique; sparsim cælati visuntur. Hinc sup-
 plex Decebalus ad Trajanum deducitur,
 quem prostratus ad pedes veneratur, ac pa-
 cis conditiones accipit. Mox rebellanti bel-
 lum iterum infertur; Decebalus cum toto
 exercitu dispalatur, caput emortui palo infi-
 xum portatur, atq; inde ejus Regia Sarmiz
 arietibus balistisque; oppugnata capitur. Hanc
 Constantinus Imp lustraturus, ad ejus con-
 spectum scribitur (f) hæsisse attonitus, vi-
 dens illius giganteos contextus vix amplius
 mortalibus imitandos. Cætera Trajani ge-
 sta mirâ arte ibidem scalprum expingit. Nos
 nè ejus laureis myrtos immisceam⁹, reliqua
 trophæa filemus. Addit tamen Eutropius:
 Tra-

(f) *Amian. Marcell.*

Trajani cineres in culmine columnæ conditos esse; sed parum interest, humi an sublimè putrescat fastus.

Jam verò quæ Dacorum quoque gloria fuerit, Decebali testantur monumenta; quinque enim abhinc lustris, ut quidam annotavit, Albæ Juliæ adhuc ejus statua visebatur, manca tamen & avulso capite; quam si augurari liceat, Indigenæ eo tempore posuere, quo Rom. dominandi cupidinem in Dacia victricibus armis coërcebat. Ejus tumulus ad Devam oppidum, ubi antiquæ Urbis rudera cernuntur, quam Decidavam dixit Ptolomæus, teste Zamosio situs esse existimatur. Conditoria enim veterum Regum in tumulos Pyramidésq; attollebantur, & quo quisq; potentior, eò mole ingentiore obruebatur; hinc Poëtæ sceleratis imprecabantur: *ut incumbens degravet ossa lapis.* Cujusdam M. S. quæ ab aliis etiam citata legimus, tradunt Decebalum, dum viveret, negotiatoribus admodum oblectari solitum; quamobrem multos eum Hebræos recepisse, quibus ex Hierosolymitana clade Vespasiani ac Titi carnificinam licuit effugere; jus quoq; his condendæ civitatis fecisse, neq; his ratio temporis repugnat. Sita

hæc fuit in angustis ingressus, quæ è Transalpina Valachia in Transilvaniam aditus aperitur: hanc postea Templarii, à qua hodie appellatur, rubrâ turri muniverunt, quæ temporibus Mathiæ Corvini Regis funesta Turcis extitit. In hanc subinde confluxere Græci, Thraces, Mœsi, Triballi, aliæq; gentes, quæ emporium effecta, octo ferè seculis floruit, nunc rudera supersunt, & in iis vicus Thalmis dictus. Extincto igitur Decebalo, Trajanus habito Romæ triumpho Dacicus cognominatus, devictam Regionem in Provinciæ formam redegit, Urbes condidit, Legiones duas Macedonicam V. & Geminâ piam fidelem XIII. Provincialium præsidio addidit. Colonias insuper IV. eò deduxit: de quibus infra dicturi sumus. Imperii quoq; Romani limites abrupta montium, Sarmatas versùs in Dacia constituit; quæ omnia ferè à Dione in vita Trajani accuratè referuntur, ubi hæc addit: duos Trajanus novos Imperii limites fecit, Dacicum, & in Mesopotamia super Tigrim. Metropolim deum Sarmiz de se Ulpiam Trajanam nominavit. Elevationem Urbis Ptolomæus qui eâ florente vixit, facit graduum 47. min.

min. 50. quæ semper eadem est cum latitudine loci. Ejus hodie nihil, præter vasta rudera priscam magnificentiam testantia, superest. Sita erat in lenta planitie ex montibus defluente, inq; circi speciem jugis perpetuis circumsepta. Ruinæ illius ab accolis vocantur *Várbely*, id-est, arcis locus. nec procul indè alia rudera corrupto Decabali nomine *Veczel* appellantur. Sed nè hanc rem absq; documento adstruere velle videamur, vetustos lapides proferemus è Parietinis Romanorum erutos, partim veteranâ suâ ruinâ detectos, qui eorum temporum memoriâ Urbisq; nomen manifestè loquuntur. Ex his est unus ad delubrum vetus, quod marmore in solum depactò, rudi opere circumseptum hunc apographum habet:

IMP. CAES. DIV. NERVAE
 TRAIANO HADRIANO AVG.
 PONT. MAX. COS. III. PP.
 CVIVS VIRTUTE DACIA IMPERIO
 ADDITA FELIX EST.
 M. ARRIVS Q. R. COL. VL
 PIAE TRAI. SARMIZ
 DEVOTVS NVMINI EIVS
 EX VOTO P.

Hanc in rem facit & lapis Romanus, quem

in descriptione Urbis Romæ refert Onuph.
Panvinius :

L. ANNIO FABIANO &c.

L. AVG. PROPR. PRO

VINC. DAC. COL. VLP.

TRAIANA ZARMAT.

Ulpia hæc Trajana pluribus subinde aucta
nominibus , Ulpia Trajana Sarmiz Æge-
thusa dicta est , memoria hæc in Comitatu
Hunyadiensis ad vicum Valachicū Kornesd
Ulpia vicinum , propter fanum in rubro
marmore priori seculo teste Zamosio ita
supererat :

IMP. CAES. ANTONINO

PIO. AVG. COLONIA

SARMIZ ÆGETHVSA.

In pandectis quoq; Justiniani ff. de censib.
Leg. 1. §. 9. Zarmizegethusæ Colonix fit
mentio his verbis : *Indicia quoq; Zernensium
Colonia à Divo Trajano deducta , juris Italici
est. Zarmizegethusa quoq; ejusdem juris est.*
Ubi pro *indicia* in Dacia legendum esse Gui-
dus Pancirolus admonet , ejusq; lectionis
pandectas Florentinos archetypos testes ci-
tat ; hos enim originarios pandectarum li-
bros Ginus Caponius Anno 1406. captâ Pi-
farus, Urbe in magnam sui triumphî par-
tem

tem Florentiam transtulit, ubi in ærario magni Ducis hodièq; asservantur. Æthusa autem dicta est, à colonis græcis Byzantinis, nam & Byzantium quod nunc Constantinopolis est, Æthusam nominatam fuisse Volaterranus ex Græcorum monumentis deducit. Ægethusam alii cum Zamosio ajūt, sic dictam ab Ægeo vel Rege vel deductore ejus Coloniae, ut quasi Ægei regia dicta esse videatur. Urbs hæc, quæ vetus Dacia superbiebat, à Romanis adeò sumptuosis ædificiis, amplissimis fanis, portis, amphitheatrò, colossis, hortis, aquæductibus, balneis, aliisque Romanæ potentiae operibus instructa fuit, ut augustum incolis præberet domicilium; hodie vicus est, ut meminimus, & arrogantiae sepulchrum.

§. IV.

Pons Trajani in Danubio, variaq;

Dacicae antiquitatis monumenta.

Multa Trajanum præclara & perquam magnifica ædificia tum Romæ, tum in Provinciis posuisse, multi paucis innuunt Scriptores; vetusti lapides tamen & nummi, quos hodiedum in Dacia reperire est, ejus

magnificentiam condocent. Et primum quidem omnem admirationem superat Pontis Trajani ædificium, subactâ Daciâ Danubio impositum, ut meritò inter septem orbis miracula hoc octavum dici possit. Ejus Pontis pilæ ex Dionis descriptione stabant XX. omnes ex secto lapide: harum latitudo pedum LX. distantie intervallum unius ab altera pedum CLXX. altitudo verò singulorum præter fundamenta, erat pedum CL. junctis fornicibus conclusa; opus hoc præter immensum sumptum eò plus admirationis habet, quod in flumine tam vasto vorticibusq; pleno erectum sit. pilarum vestigia velut anathema quoddam posteritati dicatū supersunt, quæ & veterum in extruendo arduum laborem ostendant, & posteris fociariam exprobrent doceantq;, nihil esse quod humanâ industriâ perfici non possit, si modò, non ignavæ manus operi adhibeantur. Pontis hujus sequentes erant inscriptiones:
 PROVIDENTIA AVG. VERE PONTIFICIS
 VIRTUS ROMANA QUID NON DOMET.
 SUBIVGMECCE RAPITVR DANUBIVS.

Architectura hujus Pontis extat in Trajani nummo Transilvanis largè reperto, in quo decora facie visitur Imperator, barbâ decen-

decenti, capite leniter comato laureâ coronato, cum Lemmate: TRAIANVS HADRIANVS AVG. COS. III. PP. altera nūmi pars muliebre simulacrum habet, vestem ut plurimū humi fufam, manibus exporrectis; eam quadrigæ fequuntur. Nympha hæc Danubii eft typus, manus extenfæ latam fluminis voraginem, & quadrigæ tutum super aquas iter denotant. Infra literæ rem explicant: VIA TRAIANA. Pontem haud dubiè denotantes. In aliis nummis manifestiùs hæc eadem indicantur: ubi cameratus ac in femicirculum ductus fornix, aquæ in fluctus glomeratæ ac subterlabenti impositus vifitur; huic Nympha infidet rotam genibus interceptam fuffinens, cum his in margine notis: SECVRITAS DACIÆ. infra verò: S. C. id est Senatus Confulto. Sed de nummis antiquis fufius infra agemus. Hunc Pontem ob fecuritatem Daciæ poffidendæ & Romani exercitûs commoditatem Trajanus erigendum curaverat; quē poſtea Hadrianus Imp: demolitus eft, aliâ quam deceſſor ædificaverat ductus ratione. Hic, ut omni anni tempore fecurus eſſet contra barbaros Romanis tranſitus: ille, nè barbari pertranſito commoditate Pontis Danubio Rom. ditiones in-

curfarent. Quamquam Dio clarè tradit, Hadrianum ut aliis multis, ita gloriæ Trajanæ semper invidisse. Hinc tres nobilissimas Provincias, Armeniam, Mesopotamiam & Assyriam. illico nulla ductum ratione Persis reddidisse, quas Imperio Trajanus adjunxerat, addit Onuph. Panvinus: Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, nè multo cives Romani barbaris traderentur, propterea quod Trajanus victa Dacia ex toto orbe Romano infinitos eò ferè homines transtulerat ad urbes & agros colendos, diuturno bello exhaustos. Alii de Hadriano ariolantur, ejus bilem concoquere nequivisse Trajani insaniam, ob immensum æs in Pontis magnificentiam impensum; nunquam enim decorum fit stabile, si multum ab utili discrepet. In hanc sententiam Albæ Julæ saxum ex vetustate paucis abhinc annis extabat; cujus geminæ defunctorum effigiei, hæc dictio erat superaddita: NISI VTILE EST QVOD FACIMVS STVLTA EST GLORIA. loquitur de insanis opum ac potentiæ ostentationibus. quales fuere irremeabiles illi olim Labyrinthi, Ixiones in nubibus, portentosi Minotauri, aliâq; hujus generis vesanæ dementiæ monumenta prisca pariter ac re-

æ recentia; in quibus cum utilitas quaesita non sit, æquissimè evenit, ut illi vanitatis suæ architecti pro gloria & fama inglorios infamésq; fumos retulerint. Rudera dicti Pontis magnâ Valachiæ accessione Anno. 1718. terris Austriacis adjecta sunt.

Alterum in Dacia magnificum opus erat Amphitheatrum à Romanis ad urbis Ulpiae latus convallem respectans extructum: hujus pavementum ruinis quidem jam oblitum, sed eruendorum lapidum causa aperiri solitum rubente solo esse fertur, idq; ob copiam sabuli miniati, quo locus is passim uber est, atq; amphitheatri solum eò olim constratum esse opinamur. usitatum enim id fuisse Romanis Svetonius perhibet, ut circos minio, chrysocolle & arena inspergerent; hæc, ut gladiatorum effusus sanguis continuè imbiberetur: illo, nè vulnere laceratorum cruor in solo appareret. Et quoniam minium hoc loco generari diximus, argumento sint ipsi torrentes, qui si quando imbribus excrecant, rubellas diu undas trahunt. Sic certis in regionibus purpureas quidam nives observarunt, quæ soli sui miniati genium, fervante naturam vapore, in modum lanæ sparsa vellera imitabantur.

Ad Tordam fuit celebre Oppidum Romanorum Salinæ dictum, ubi nunc quoque probatissimi salis latuniae exercentur. Ejus vestigium in quadrum positum conspicitur, ubi LXVIII abhinc annis sola urbis porta supererat; sed ita vetustate labefactata, ut erasâ calce quæ compagē vastæ molis conglutinabat, ut fornix casurus jam tum fuisset, nisi lapides obstitissent, seseque absque ferrumine sustinuisent. in fronte portæ, Palladis ægidem tenentis effigies visebatur, quam longa vetustas una cum Gorgonis scuto angvibus caput implexo abbreviavit. hoc illustre antiquitatis monumentum, quod mirari quisque possit, in tam proluxa tot seculorum serie nec collapsum neque eversum, memorabili Numinis consilio huic Provinciæ fuisse relictum scribit Patrius Scriptor, qui per ambages Transilvanos concordiae commonet, si Remp. servatam velint; *Nostra enim Societas*, ut Rom. morum Magister observat, *lapidum fornicationi est similis, quæ casura, nisi invicem obstarent, hoc ipso justinetur.* Zamosius tradit, Tordam antiquitus Salinum dictam sub Ptolomæo Daciæ Mediterraneæ Rege; sed spectabiles Salinarum cicatrices Aquilonari objectæ plagæ,

gæ, Romanas potius fuisse colonias docet: quibus Torda Attilæ Dux everlis, novum Oppidum è ruderibus illarum excitavit, atq; à se forsan nominavit; cùm autem omnibus injuriis esset obnoxium, citò everlum est; donec A. C. 1455. Torda ab indigenis rursùs instaurata, non diu floruit. Nunc tota ferè luget, exustam Catholici, vetustam ac munità ædem sacram diversi frequentât.

Dio, qui sub Alexandro Imp. vixit, Lib. LV. Historiarum, posteaquam Rom. legionum meminisset, quatuor in Dacia Colonias floruisse refert: *Ulpiam augustam*, cujus supra mentionem fecimus; *Aquarum vivarum*, de quibus veterem producit lapidem Panvinius, sed ejus notas filet; *Coloniâ Perendanesiorum* ex Ptolomæo; & demùm *Apulensem* ad Albam Juliam, propè fluvium Ompaj, forsitan de hac cecinit Ovidius: *Danubiûsq; rapax, & Dacicus orbe remoto Apulus, &c.* hujus Colonix memoria Albæ quoq; in suburbanis ad sacram ædiculam Valachorum superesse scribitur; index ita habet:

T. LAELIVS. T. F. VET.

FLAMEN SAC. Q.

COL. APVL. ARAM

HANC ROMÆ CON.

P. S. F. G.

Id

Id est: Titus Lælius Titi Filius (: è tribu :) Veturia Flamen Sacerdos Quirinalis Colonia Apulensis Aram hanc Romæ conditori proprio sumptu faciendam curavit. Ejus mœnia ac fossam olim fluvius Marus circumdederit, cùm etiamnum lacunæ veteris alvei urbem circumcingentis latè conspiciantur, quanquam tot seculorum spatiis fluvius inde procul discessit.

De Oppidis Petovio & Volmerio vix nomen extat, famam tamen illorum facit lapis in Tordenfi suburbio teste Zamasio ad boarium stabulū humi neglectus, qui ita habuit:

D. M.

P. AELIO T. F. QVAEST. R.
AVRI LVSTRALIS COACTORI
AC CIVITATVM VOLMERII ET
PETOVII CVRATORI. Q LAELIVS
AESOPIVS B. M. M. P.

Id est, *bene meritis Manibus posuit*. Dicebatur autem coactor auri, qui & collector. Iustralis additur, quia singulis lustris vectigal ex Provinciis pendi solitum fuerat; unde aurum Iustrale vocabatur. Hæc Oppida hinc non probantur exstitisse olim in Dacia, etsi Petovii titulus adhuc supersit Saxopoli in Templo; nam quod Epitaphium posuerit aliquis

quis Civitatum illarum in Dacia, non sequitur eas in hac exstitisse. Ptolomæus Petovium refert in Pannonia, quod Tacitus L. 19. Petovionem appellat. Zamofius tamen scribit: Volmerium, quod in lapide Tordenſi produximus, Civitatis nomen fuiſſe, quâ Sargetia amnis ex Ulpia clauſtris per anguſtias montium elapſus, in Maruſium ſe ſe mergit. Montes hi ab accolis Volomiri jura priſco nomine vocantur, à Valamerio ſcilicet Daciae Rege; Valamir enim, Theodimir, Vidimir, Dacicas Gothicasq; eſſe voces earum barbarus ſonus, Gothorúm; Daciſ cognatorum teſtantur Hiſtoriæ, quas ſi cui legendi eſt animus, cognoscendiq; quâ ratione præpotens iſta Natio per tot ſecula multarum Gentium propagine, incredibile mortalium vi identidem effuſa, quærendarum ſedium aut ſpoliorum cauſa, mediam ferè orbis partem peragrando, cuncta cladibus & vaſtitate repleverit; is Bonfinium conſulat, qui ex Dione & Trebellio Pollione multa luculenter commentatur.

Tordæ in Templi propylæo, quod forum ſpectat, truncus lapis Gordiano inſcriptus, nobis de illuſtri ac publico ædificio conjecturam facit, ut extitiſſe quidem illud appare-

pareat, sed quo loco, incertum adhuc maneat; ejus fragmentum sic monstrat:

IMP. CAES. M. ANT. GORDIANVS
PIVS. FELIX. INVICTVS. AVG.
BASILICAM LEGVM AC---

Cætera cicatrix abolevit, tantæq; molis memoriam ferè penitus exterfit. Nam Basilica juris dicundi locus in foro semper à Romanis locabatur, in qua causæ cognoscebantur; & quoniam Basilicæ in urbibus magnificè eminebant, subinde pro Domo Principis usurpatæ, ac tandem ad templa significanda vox earum recepta est. Plura de his annotavit Rhodiginus. Tordense porrò oppidum, multa sanè vetustatis monumenta agris suis complectitur, quæ pessimus antiquitatis custos, imperitam ac rude vulgus, oculis literatorum subduxit, dum casas his suas cellasque penuarias inædificavit; idcirco multa præterire cogimur: non pauca tamen de Viarum monumentis edisserenda restant, quæ admirando planè opere totam, quàm longa est, Transilvaniam transmittunt, & præcipuarum olim urbium itinera detegunt. Ab Ulpia Trajani Augusta, viæ utrinque geminæ excurrunt, quarū altera Colliam versùs seu Valachiam, quam Ovidius Metore-

atq; dixit, exporrecta in vicinorum Ulpia
montium angustiis, quas Ferream Portam
appellant, definit: altera Cassia dicta, aliis
Trajana, juxta Albam Juliam Apulum ver-
sus progreditur, Sargetiæ amnis ripas, non
æquo tamen ubiq; intervallo præterlegens
ad XIII millia passuum tota ex faxis in qua-
drum scalptis componebatur. Ab Apulo
itidem viam ad Salinas, perpetuo opere de-
ductam assiduus rotarum discursus, ipsaque
vetustas detrivit. A Salinis quoq; viæ ge-
minæ utrinque propagantur; quarum una
transmisso fluvio, qui oppidum proximè at-
luit, recta Forum Sicularum, aliis Agropo-
lim seu Vásárhelyinum, campos Marusii præ-
terradens fertur. Claudia deinde Claudio-
polim vergit, quæ nempe in Pannoniam ex-
itus fuit. Viæ Annia etiam, quæ Enyedi-
num versus celebre à Calvini Schola oppi-
dum protendebatur, ab hac nomen loco re-
manfit ut vetus lapis ad vicum Kornestd pro-
pe Sacellum Ulpia testem agit. Nec verò
viæ istæ laboratis idèd silicibus strata, quòd
campi cœnosi essent, cùm Regio hæc ut plu-
rimùm clivosa sit; sed ut hac quoq; in re ma-
gnificentiam Rom. nominis Colonia præfe-
rerent; in viis enim muniendis singularem
ope.

operam Romanos olim collocasse, vel in ipsa Italia celebratissimæ exhibent viæ, ut Appia, Flaminia, Æmilia, Nomentana, & plures aliæ. Habent nempe peculiare aliquid singulæ ferè Nationes, quod singulari studio excolere satagunt. Sic Templà aliqua, Canales aliæ ac Pontes, aliæ Castella ac Curias, aliæ nihil; pleræq; quod infra hominem est, privatas domos, equos, canes, & ut plurimum culinas, lectos adornât, impendio & studio parû laudabili. Sed ut ad vetera Daciz monumenta regrediamur, inter quæ nō postremo loco recensendi veniunt fontes, ac aquarum in urbes inductarum in illa antiquitate decorum juxtà ac utile Reip. studium; in hoc enim non postremam suæ magnificentiz vim Romani reponebant, ut sicut Roma, ita ejus quoque coloniz tot regionibus immisissæ, balneis, amphitheatris, circis, aquæductibus, mœnibus, fanis, fontibusq; excellèrent; quibus exædificandis immensâs ferè suas esse opes cæteris gentibus commonstrabant. Extant autem ejusmodi & hodie ad Albam, aliasq; nonnullas civitates aquæductuum, partim cuniculato opere ex elaboratis saxis structorum, partim cameratis in arcus plurimos muris, in urbes illas

illatorum vestigia. tum verò per fossas vastosq; canales derivata intrò magnà vis aquarum; sic in Apulo vulgò Ompaj Albæ vicino amne luculenter apparet. Defluit is ex arugiis à Żalakna, ubi antiquæ etiam Urbis ruina supereſt, Zermizirga Ptolómæo, si numeri elevationis non fallunt, nec Urbs solum ipsa, sed & horti ac alia extra pomærium posita, fossæ, vivaria, balneæ, villæ, Nili, Euripi, in quos usus prudentissima antiquitas aquæductibus utebatur, iisdem undis è Castellis vicinis derivatis reficiebantur. vocabant autem Romani Castellum, ut ex Frontino liquet alveum seu receptaculum, in quod tota illa vis aquarum confluebat: qui verò ex hac cisterna aquam in omnium usus dividebat, pèrq; subterraneos cuniculos dispertiebat, Castellarius nominabatur. legitur hoc nomen ad Ulpiam Augustam scatebris fontium jugib⁹ uberè ad ipsa rudera:

D. M.

M. VIBIO M. F. TER.
FONTIS RVBICONIS
CASTELLARIO AGRIP
PINA CONIVX MARITO
DILECTO SIBI ET SVIS P.

Similem aquæductum sex passuum milibus

D

ab

ab Ulpia remotum pandit lapis Bóldogfalvės. Et rursum alium prodit lapis ad prima mœnia Ulpia, cujus unda dissipatis canalibus præcipiti impetu extravagans ruinas alluit. In faxo, multis seculis venerabili, hæc leguntur :

C. MARIVS DRVSVS. C. F. PR. PR.
 DICTVS EX PROVINCIA DACICA
 TRIB LATICLAVIALIS PRAEF.
 LEG XIII. G FONTIVM AQVAVM Q.
 CÆLESTIVM EX MONTIB. DELABEN
 TIVM TORRENTI SVFFLAMEN HIS
 MVRIS FOSSAQ. OPPOSVIT ET
 AD PLANA PERDVXIT.

Erat enim verò Proprætorum cura reficiendorum fontium, aquæductuum, viarum & pontium, mittebanturq; ex Urbe in Provincias, ut eas in ordinem redactas cum imperio tenerent. His insuper post Consules ac Legatos honor erat maximus; nam ex ordine Senatorio, ut Svetonius refert in Augusto, qui latum gestabant clavum legabantur, atq; in Provinciis velut Tribuni laticlaviales cum potestate ac præfectura, mille ferè militibus præerant. Quid verò latus clavus sit, aut tunica laticlavata ex Romanis petendum est fastis. Et quoniam fontium

cura

cura Romanis in pretio fuit, hinc crebrò facella, & aras Nymphis posuere; has enim credebat antiquitas quæcunq; incendia depulsuras, si sacrorum officio demulcerentur. Neq; verò alienum à vero sensit; aquæ siquidem ignibus affusæ, eorum restingunt incendia. Cicero, hanc alicubi superstitionē facetè explosit, dum earum, inquit, Dearū templum ignis inflammavit, quarum ope aliis etiam incendiis subvenitur. sed quid mirum Nymphis olim sacrificia facta esse, quando & fornax, si Vulcano placet, Dea fuerit. sic namq; Tomitanus cecinit: *facta Dea est fornax, leti gaudete Coloni!* hinc fornacalia sacra Romanorum; quibus gens nulla levior visa, in deferenda religione rebus quibuslibet tanquam Diis deliniendis. Ita Lapis Romanus feбри dicatus ad sacellum ostrohienſe (g) visebatur olim, cujuspiam ut opinor vetulæ capularis, hac adulatoriâ inscriptione gratiâ sui filioli notatus:

FEBRI DIVAE
FEBRI SANCTAE
FEBRI MAGNAE
CAMILLA AMATA
PRO FILIO
MALE AFFECTO P.

Pervetusta est illa atq; obscura inscriptio; quæ in Albæ Carolinæ fossis eruto lapide lecta, atq; ad literam à viris eruditis quinque abhinc annis exscripta; saxo interim per incuriam muris ingesto, ita porro habet:

D. D. O.

HECATENI PATRES
EX DE ARAM POSIERVNT
C. CAST. PVLC.
DVETRINAREI.
TITANE. RVF.
PRO SLVT. SV.
MILTQ. LEG. XII.

Cujus notæ quia hiulcâ sententiam & ignota nomina præferunt, Antiquitatum cultoribus eruderandas ad verbum ut erant proponimus. forsan sic legi ac repleti possunt: *Diis Optimis Hecateni Patres* (: ab Hecate vel ab Hecatombe sic dicti, quia ejus sacra procurabant :) *ex Devotione aram posuerunt, Cajus, Castorius, Pulcer, Duetrinarei*, (: quia ex loco Duetrinareo orti, aut fortassis sic cognominati :) *Titaneo Rufo* (: subintellige Tribuno :) *pro salute sua militumq; legionis XII.* quæ legio etsi in Dacia fuisse nusquâ inveniat, poterant tamē in ea esse aliqui ad illâ spectantes. quod si cui non placet ista ex-

positio, loco *Hecateni*, legi poterit *Hermathe-
ni*. Nam præter alios, Zamofius quoq; Da-
cicus scriptor, statuæ Hermathenæ Hatzeki-
ensis in Dacia meminit, quæ quoddā genus
est anaglyphici agalmatis, quod geminas
Deorum facies exhibet. Tale simulacrum,
Mercurii & Minervæ Cicero quoq; pro illu-
stranda sua Academia in gymnasio erigens,
copulato utriusq; nomine Hermathenam
vocavit, (*h*) quod ut ipse interpretatur,
Hermes commune, Minerva autem singu-
lare sit gymnasii insigne. Hermathena itaq;
statua geminatâ facie conspicua eloquenti-
am designabat, quæ Ciceroni est: *copiosè
loquens sapientia*; quorum alterum Mercurii
Deorum Nuncii: alterum Minervæ Jovis
Filiæ est proprium. Unde *Hermathenos*, quasi
sapienter loquentes Patres dices; cùm de
Hecatenis nusquam historiæ meminerint.

Eodem loco ad S. Georgii, nunc D. Joā-
nis Capistrani, depravatum vetustate saxum,
nuper jacuit juxta portam:

IVL. PRIMVS S. LEG. XIII. GE.

V. S. L. L. M.

Id-est, Juli^o prim^o signifer legionis XIII. gemi-
næ vivens sibi locavit locū monumēti. Ibidē
in muro veteris Palatii Antistitis Albenfis:

(h) *L. 1. Ep. 1.*

D 3

GE-

SC) 50 (SC)

GENIO TIB. CLAVDIVS
MANSVETVS OPTIO.

Optio virilis officij nomē est, ab adoptando
teste Vegetio desumptum; Festus addit: O-
ptio in re militari appellatur is, quem Cen-
turio aut Decurio privatarū suarum rerum
optat Vicarium. Alius vetus lapis nuper e-
rutus, in illo ita hodiēq; legitur:

D. M.

CLAVDIANAE CANDIDAE.

VIXIT AN. X+X

AELIVS FIRMINVS CONIVGI

B. M. P.

Festivius epitaphiū ingenui pueri Zamosius
refert, quod in marmore candido in loco se-
pulchrorū vici Böldogfalvensis hæc referebat:

D. M.

MEMORIAE C. REGVLI MORIBVS.

DECORE. NATALIBVS.

DD. HYACINTHO VEL NARCISSEO

COMPARANDI.

VIXIT ANN. XII. MEN. III.

TER IN PVBLICO SPECTANTE S. P. Q.

TRAIANEN

QVATER IN CVRIA SPECTANTE

IMP M. ANTON

PROCONSALTAVIT CVNCTIS PLACVIT.

FILIX REGVLVS PATER INFELIX.

ANIMAE INNOCENTISSIMAE L. H. L. D.

Pien

Pientiùs est saxum sequens ad moletrinae
frumentariae septa, ex vetustis bustis Tor-
dam illatum, & quâ cataraetæ volvuntur
projectum, illud ita loquitur:

VIXI. DVM VIXI BENE. IAM MEA
PERACTA
MOX VESTRA AGETVR FABVLA.
VALETE ET
PLAVDITE. VIX. AN. LXVII. SVLPITIAE
AVIAE

C. PLAVTIANVS B. M. P.

Ad vicum Kornestd Ulpia Augustæ proxi-
mum inter congestos temerè lapides jacet
vetustate mutilatū saxum, in quo fragmen-
ta verborum hæc extant:

M. LICINIO MUCIANO CENS-----
CRESCENTI EQ-----
NIS VII. ET XIII G. DONIS DONATO--
TEM ET FORTITVDINEM.-----
BELLO DACICO. AB TRAIANO CORONA
VICTRICI. PVRA HASTA. TORQVIBVS.
ARMILLIS.

PHALERIS 7. COH. I. DAC. VIGIL. 7.
COH. VII. PR.
PRIMIPILARI ALAE CAMPANAE DEX.
CVRATORI REIP.
EADEM PLEBS ORDOQ TRAIANEN.
PATRONO B. M. P.

Has vocabulorum fractiones sic integrè re-
stitui posse Zamofius ceniet.: *Marco Lici-*

nio Muciano. *Censori, Crescenti Equiti. Praefecto legionis septimae & decimae tertiae geminae donis donato ob Virtutem & Fortitudinem in bello Dacico ab Imp. Trajano corona victrici purpurea, hastis, torquibus, armillis, phaleris, Centurioni cohortis primae Dacicae, Vigili, Centurioni cohortis septimae Praetoriae, Primipilari ala campanae dextrae. &c. bene merenti posuit.* Hic ille Mucianus est, qui à Tacito Lib. 3. Hist. rebellantes Dacos oppositâ sextâ legione repressisse scribitur. Porro ex similibus tabulis, plurimae urbes sunt illatae, & recenter Vindobonam Archiducum Austriae ac Romanorum Imperatorum sedem in venerationem antiquitatis ablatae: quarum nonnullae in Ariostiano naufragio Marussii fluctibus, quâ ad Szegedinum in Tibiscum influit, sunt haustae. Antiquitus partim Solonis lege, apud Athenienses; partim apud Rom. XII tabularum scitô, cautum fuerat, templa cadaveribus, urbesque bustis profanare: idcirco non bene urbium antiquarum ambitum nonnulli eousque porrectum fuisse autumant, ubi fortè hodie sepulchra inveniuntur: pleriq; enim amoenioribus praediorum ac villarum locis, prout sibi quisq; testamento cavit, non secus ac

Tur-

Turcæ, Hebræi, & nonnulli alii eos imitantes
facilitant, sepeliebantur. Et quoniam legio-
num Dacicarum monumenta vidimus: de
numero earum quoque paucula audiamus.
De Macedonica V. & Ulpiana XIII. ex Dio-
ne suprâ meminimus; Alii de Apulensi VII.
& I adjutrice fimiliter referunt, quæ Jazy-
gibus oppositæ in stativis consistebant. Za-
mosius insuper XXX legionis ac VI mentio-
nem facit; illam Panvinius (i) Ulpiam, hanc
verò Victricem vocat; ut plurimum tamen
tertiadecimanis ac septimanis referta est Da-
cia faxis: quod luculenter indicant & de-
monstrant lateres, quorum vis magna et-
iamnum Albæ Carolinæ eruitur. sunt hi
nostræ ætatis lateribus duplo longiores, alii
quadruplo, quidam ultra duos pedes longi
& lati: quodve in iis mirandum, à tot secu-
lis terrâ conclusi, nîl tamen emolliti sed so-
lidi recentésq; in lucem prótrahuntur. Fo-
cos ex his extractos pro tepesaciendis bal-
neis quidam existimant, nam eorum for-
mam rudera sepulta exhibent. characteres
sequentes referunt:

majores,

LE XIII. GE.

AEL. VALENZ.

minores,

LEG XIII GEM.

VLPL. RONIO.

(i) *In Descr. R. Imp.*

D 5

Jam

Jam verò hunc paragraphum nummis quoque vetustis illustrare placet, quorum olim multi visi, ac nunc crebrò reperiuntur. Nos aliquos carptim producemus: quorum potissimi, argentei ac ærei erunt, rariores aurei; quia nimirum, ut ex Plinio constat, Romani devictis Gentibus pro auro argentum imperabant, Consul quoq; Romanus ab Ætolis (1) tributum locò argentum exposcit.

Caji Cæsaris numisma etiamnum in Dacia circumfertur, calvâ imagine signatum, leniter inflexis capillis & laureâ præcinctis, effigiem inscriptio ambit: C. Cæsar AVG. PONT. MAX. T. P. alterâ parte tres stant Nymphæ, quarum singulæ cornucopiæ erigunt cum nominibus: IVLIA. DRVSILLA. AGRIPPINA. quibus quidem nominibus Cæsaris conjux Drusilla, filia Julia, & neptis Agrippina designantur; quæ licet primum Cæsari multò erant charissimæ, aded ut memoriam earum numismate honestaret; postea tamen, ut humana fert conditio, omnibus probris contaminatas cum videret, tres vomicas triâque sua carcinomata, teste Svetonio appellavit.

Extat & Trajani nummus alius ab iis,
(1) *Liv. l. 8. Dec. 4.* quos

quos suprà retulimus; in quo imago Imperatoris hoc titulo circumscribitur: IMP. CAES. TRAIAN. HADRI. AVG. P M. TR. POT. COS. III. PP. parte alterâ effigies mulieris humi sedentis cum rota manibus prehensâ, & ternis columellis obelisci instar fastigiatis, visitur. Nummi marginem sequentes literæ in hemicyclo incingunt: ANN. DCCCLXXIII NAT. VRBIS CIR. CON. hoc est, Anno 874. natali Urbis circus conditus est. infrâ autem literæ: S. C. ubi Pons quoq; Trajani cum circo Romano. Onuphrius Panvinius binos Trajani nummos refert, qui Dacicæ victoriæ sequenti inscriptione (m) mentionē faciunt: DACIA CAPTA. item: PROVINCIA DACIA AVGUSTI. Zamolius legit: PROVINCIA DACIAE sed quoniam eo in nummo pars altera arcum & sicam humi jacentem refert, cum notis: VICTORIA AVGVSTI. prior inscriptio est credibilior, probâtque nummum Trajani esse; de quo Marcialis cecinit: *Talia supplicibus tribuit diademata Dacis.* Celebris est numisma aliud, cui insculpta Ceres cornucopiæ dextrâ gestans, lævâ tabellam, cum inscriptione: ABUN- DAN-

(m) in *Descript. Rom. Imp.* l. 3.

DANTIA DACIAE. quibus vocibus Dacicum agrum frumenti feracem esse indicat, eumq; leges suas à Romanis accepisse; Ceres enim ut frumenti, ita & legum inventrix, ea potissimum de causa à Poëtis cantatur, quod litigiosis agrorum limitibus, si fides Ovidio, primas *Ipsa dedit leges alimentaq; mitia terris.* ob hanc tam amplam abundantiam, Trajanus vota nuncupasse legitur, ut lapis ad Ulpiam Augustam repertus indicat :

IOVI INVENTORI
DITI PATRI TERRAE MATRI
DETECTIS DACIAE THESAVRIS
DIV. NERVA TRAIANVS CAES. AVG.
VOTVM SOLVIT.

At verò alii Scriptores ex lapide hoc ejusq; notis, opes Daciæ atq; aurum fermè immensum celebrant; unde eam Zamofius vicinis gentibus, ac postea Romanis, promptuarii favissæq; in vicem, omnigenos terræ fructus protulisse suis in Analectis affirmat. Nec immeritò nos quoq; ter felicem fuisse dixerimus, quæ antiquitus ob stabilitam securitatem publicam, auctasq; divitias, ut vel hesternæ evincunt faxa, Trajano sic superbè acclamavit: **CVIVS VIRTUTE DACIA IMPERIO ADDITA FELIX EST.** parilis argumenti elegans Epigraphe in mar-

more Ostrohiensi ante Sacellum legitur:
SPEI VIRTVTI VICTORIAE.

D. D. D.

QVAVM NVMINE PROSPERITAS
ET HONOR

IMP. CAES. TRAIAN. SVCESSV FELICI
ACTA SVNT. Q. AXIVS AELIANVS
PROC. NVMINI EIVS L. D. D. D.

Ejus solitariæ literæ DDD. idem indicant ac
Deabus. postremæ verò: *locus datus decre-*
to Decurionum. Ita nimirum opulenta Da-
cia Trajani virtutibus ac suæ felicitati gra-
tulabatur. Atq; ut particulatim loca aliqua
signemus, ex quibus Dacicas lector divitias
æstimet, ad lapidem, quem § I. retulimus,
promissionem vadimonio liberaturi reverti-
mur, quidve Romanorum in Dacia, rei aut
nominis fuerit Auraria, cujus ibi mentio fa-
cta, paucis exponemus. Est oppidū ad alte-
rum lapidem Albâ Carolinâ dissitum, quod
hodie Abrug-bánya, Valachis Avvrud, Au-
raria Romanis dictū. In hoc Oppido omni-
um fossilium minerarum Magistratus sibi se-
dem fixerat: cui varii metallorum Fabri,
Mercuriales quoq; ac Augures, Procurato-
res, monetarum Exaectores, seu Mensarii,
qui numulariis ac variæ sortis monetæ Cu-
soribus præerant, cæteræ etiam Dacicæ Au-
rariæ subesse debuerant. Atque, ut Pompo-

nus de Magistratibus tradit, à Triumviris Monetalibus gubernabantur: quibus velut Romæ. ita in Provinciis A. A. Æ. flandi feriundive potestas fuit. Nec verò arrugiæ solum inexhausta minerarum copia scatēbant; sed & fluvii, maximè quos Chrysios vocant, aurea ramenta balucēsque ubertim vehebant. Neque tamen aurea hæc montium ac amnium ubertas à tot seculis hausta, est exhausta; cum adhuc labore haud multum sumptuoso floreat, ampliùsq; floreret, si ex publico ærario Cunicularibus ac Putealibus lege metallica agendis operis levaretur. Præter Abrugbányam veterem Aurariam caput reliquarum, plures Romani in Offumbánya, Körös-bánya, ac Réz-bánya, ubi Æraria quoque fuit numerabant; qua in Regione nonnulli montes suis visceribus, regiis non indignos arcis thesauros alunt. In finibus insuper Transilvaniæ Moldavos ac Sarmatas versùs celebris olim stetit Auraria, quam nunc ejus possessores Bitricii cives Rudnam vocant. Minus lucrosæ erant Fodinæ Brezanenses, Almásienses, Hertzoganeses, Treştianenses, Krístoríenses, Banícenses, Czebejenses, ac Zalatnenses: quæ tamē singulæ, Romanæ potiùs industriæ vestigia, quam modernæ cultu-

ræ indicia exhibent, si Zalathnam excipias, Romanis ut quidam tradit Slotnam; sed posterioribus Slavis Wandalis *Zlatna*, id est: auriferam dictam. Ex his non obscure colligitur arrugiarum quæstores ac Triumviros Monetales non modicè ditatos, Regum instar æraria sua locupletavisse: incredibilem insuper auri copiam, partim mercenario labore erutam, partim ex imposito censu tum lustrali tum coronario in Urbē submisisse. Est, qui scripsit: ex solis Dacicis Aurariis præter lustrale aurum ac coactos census, metallicos exactores Rom. ærario hebdomadatim binos centenarios cum octo libris auri intulisse; nec mira hæc legentibus videri debent, quando Polybio teste, in fodinis Hispaniæ non minùs 40 millibus, ad metalla damnati assidue versabantur in opere, & in Rudnensibus Daciæ, multa millia metallicorum malleis rem egisse vetus sit traditio. sic de Dalmaticis nihil minùs refert Plinius, quæ sub Neronis Tyrannide singulis diebus etiam quinquagenas auri libras dederint. Peregrinus in Imperii Rom. fastis sit oportet, cui ignotum, res Romanas possessâ Daciâ florentissimas fuisse: amissâ verò, gradatim labascere occœpisse; ut
infra

infra dabimus. Fata nimirum hæc humanarum rerum sunt, attestante Tacito, & longâ experientiâ observata: ut Regna & Familiæ, cum eò felicitatis ac potentiæ accreverint, quasi in fastigio collocata esse videantur, demum mole suâ velut vasta corpora laborare ac tandem fatiscere incipiant, donec penitus intereant. Ita Romanis evenit, postquam desertâ Daciâ ex Scythica sterilitate effusarum gentium feritas, venas auri argentique; ipsis succidisset, magnis primùm cladibus conflictari, ac tandem amissis sensim Provinciis sub Honorio & Valentiniano III Imperatoribus, vix L añorum intervallo, totum Imperium concidit; in quo acquirendo, M. ferè annorum, Consulum ac Cæsarium operosæ vigiliæ consumptæ fuerant. Sed ex hoc diverticulo Zlathnam revertamur, à qua non procul distat locus vestigiis Romanæ antiquitatis post Ulpian & Apulū totâ Daciâ nulli secundus, seriem ibi ordinatam platearum ac cameratos dispersè fornice sub ruinis, vepribusque; consepultas columnas videre est. Patroissam illic fuisse Aurariæ Romano-Dacicæ Conditor existimat, cujus memoriam adjacens Valachicus vicus *Petrejan* non obscure innuit; at nobis Coloni-

niam

nā Perendanesiorū eo loco olim stetit est probabilius, de qua jam superius mentionē fecimus, eāmq; Panvinus ex Ptolomæo adduxit. Imò Ptolomæ⁹ apud Zamosiū Zarmizgā ibi constitisse refert, quod ipsam nos jam retulim⁹. Cæterum eidē Ptolomæo *Patroissa* seu *Petriussa*, non longè à Salinis abit, in qua vetus Rom. legionū statio fuit. Hæc autē teste Antonio Bautrand. erat ea in parte Claudiopoli, quam *Ovár* seu veterē Arcem dicunt, ad duos, à Salinis distita lapides, cum olim Salinæ ad Tordā steterint. Unde & P. Sz. Iványi de Claudiopoli refert, eam olim *Petriussam* vocatam fuisse.

Reliquum est, ut cæteros quoq; numos, nonnullos etiam nobis visos, è tenebris in lucem proferamus. In Numismate Marci Plancii, humana effigies humero tenus apparens, cum circumfusa toga, capite ac mēto morè Romano tonso, hæc habet: M. PLANCIVS. III. VIR. A. A. A. F. F. id est: *Auri, Argenti, Aeris, Flandi, Feriundi*. alterā parte Equitem dat, cui hinc adstat Diva cornucopiæ porrigens, cum epigraphe: SECV-RITAS VRBIS. quā Romæ tranquillitas rerūq; abundantia denotatur. Afcanius Cætorius refert, in Transil. Ferdin. Cæsare rerū

in ea potente, magnā Lyſimachorū vim ad
Devam oppidum, aut verius in ripa Strigii
annis repertam: ex qua Georgius Martinu-
ſius Episcopus Váradinenſis, Monachus,
Tutor Filii Regis Joannis, aliis etiam Guber-
nator Transilvaniæ, duo millia numûm ipſi
Ferdinando I. tranſmiſit; ut acta etiam pu-
blica referunt. Ex his pleriq; imaginem Ly-
ſimachi, inde averſâ facie Victoriæ effigiem
habent. Fuit Lyſimachus Rex Thraciæ unus
è ſucceſſoribus Alexandri M. cui, cû inter
Duces Provinciæ diſtribuerentur, ferociſſi-
mæ Thracum gentes ac Ponti, quaſi omni-
um robuſtiſſimo Principi obvenerunt. Ita
Juſtinus L. 15. Thraciæ verò appellatione
conterminæ etiam Regiones comprehende-
bantur, quas inter Dacia numerabatur De
hoc Lyſimacho idem Juſtinus ex Trogo me-
morat: cû Alexander intempeſtivo Lyſima-
chi miniſterio offenderetur, quod erga Cali-
ſthenem liberioris lingvæ Philoſophum præ-
ſtitiffet, Leoni illum objecit dilacerandum;
ſed is viribus fretus, rem poſteris memoran-
dam fecit; manum namq; linteolo involutâ
in os Leonis inferens, arreptâ lingvâ feram
exanimavit: hoc facinore aded inclaruit, ut
eum deinceps ampliori honore Alexander or-
naret. Et quanquam Curtius hanc de interfe-

Et Leone narrationem aliter interpretetur; constat tamen magnæ fortitudinis specimen eo in Rege præfulsisse, atq; ob id nomen ejus ingenti gloriâ inclaruisse. Unde hodie etiam videre est Lyfimachos, qui Leonem hiantem rictu monstrant, sũntq; potissimũ aurei; alii alatum Pegasus cum notis: *λυσιμάχης*: illinc Palladem lanceatam, ubi ægis humi jacer referentes, bellum fortunatè confectum designant. Multam insuper Rex iste thesauri copiam reliquisse fertur: nec dubium, quin potiozem ille Alexandri gazam involaverit, uti ferè sēper interregni opportunitate bella & rapinæ fato quodam regnis interveniunt. Eam gazam ex thesauro Macedonis ablatam, atq; longè ex Dacia locupletiozem redditam quidam ariolantur, ac in vallē ad *Kézdi-vásárbely* consēpultam delitescere; nam & concameratio ingens eo in deserto, & alia vulgus multa refert indicia. Ita viginti aliquot abhinc annis, ad montana Gyaluensia in rupis antro quidam & mensam & viros in gyrum mensæ cum omni eo apparatu, quo convivia gestiunt; cistas insuper ex auro solido, aliáq; affabre conflata, ibiq; delitescere affirmabat. Mox itaq; peracta rei investigatione, ordinatur operæ cum

viro machinali peritiâ insigni, removentur
 faxa, & avarum pectus fixis in rupem oculis
 ejus aureum vomitum ad omnem mallei
 ictum præstolatur; sed & sacrum omnium si-
 lentium, caligo specûs, facta superis vota
 spem erigebant, cùm ecce fabellæ faber, cui
 reconditus hîc thesaurus visus fuerat, repen-
 titò è crypta disparet, à spiritu fortè raptus,
 sed suo, nequam impostor. Socii re infectâ
 inde quo progressi fuerant, ægerrimè in lu-
 cem eluctati sunt. Sed nos quoq; ad veteres
 numos regrediamur. Behambus Libro *Noti-
 tia Hungariæ* à se conscripto, vetustissimi nu-
 mi argentei meminit, quem Luckius Atti-
 læ, ipse verò Decebalo Daciæ Regi attribuit;
 eò quod inscriptio numismatis, Wezel cor-
 ruptum Decebali nomen referat. Obser-
 vat enim eruditè Zamosius: *ad rudera*, inqui-
 ens, Ulpia Trajanæ Augustæ, *viculus Vala-
 chorum est Gratistia, Ruinæ ipsæ corrupto ex
 Decebalo nomine, Veczel appellata*. De his ita
 Ortelius Thesauro Geograph. in verbo Zar-
 misogerhusa: *Dacia urbs est, quam Sambucus
 Veczel & Venecia vocat. Vârbel Germanicè:
 & Slavonicè Gradisca* Item Petrus Monta-
 nus in Ptolom. Geograph. L. 3. c. 8. perperâ
Vârbel Germanicè scribunt, quod Hungari-
 cum

cum est, scilicet *Arcis locus*, ut jam suprà diximus. Pars altera numi cum linea denotat fortè Sargetiam flumen, non procul à Regia prædicta, in qua suos occultaverat Thesaurus Decebalus, de quibus nos alibi; & Dio Lib. 68: Campus autem ad utramq; lineæ partem fertilitatem Daciæ. Et certè ægrè Nomen ac scutū in numo prædicto expressa, de Attila accipi possunt; cū longè ab his aliud insigne Attila gestaverit; quemadmodum Michaël Ricius scribit: *Insigne Attilæ gestabat Asturem ex Accipitrum genere coronatum.* De Reb. Ung. L. I. *Quæ quidem insignia ad Geysæ usq; Ducis tempora Ungari conservârunt.* Bonf. Dec. 1. L. 3. Sed rem ego hanc cujusq; arbitrio relinquo; cū Nobilis Alsatiæ Familia Wezeliorum extet, quæ idem Nomen & Insignia sibi vendicat in clypeis suis. Itaq; difficulter dijudicari potest, cuinam attribuenda sit moneta dicta.

Numus Antonini Pii Imp. unâ parte barbatam ejus ac laureatam effigiem, alterâ Deam sceptrum Aquilæ porrigentem exhibet cū dicto: PROVIDENTIA DEORVM. in hoc Aquila Rom. Imperium, ejus tutelam inscriptio designat; semper enim boni Principes, quos Homerus populorum Pastores

appellat, sui prosperitatem imperii divinitus regi crediderunt; quin illi quoque quibus modica superum cura fuit. Sic Gallienus, deperditæ alioquin homo vitæ, numum ferri voluit Tutelarium simulacro notatum, cum anagrammate: DIS PROTECTORIBUS. Commodi Imp. Dacicus numus, oblongo vultu, cervice arduâ ac laureatâ, barbato simulacrum habet cum his circumcharacteribus: M. COM. ANT. P. F. AVG. BRIT. P. M. TR. P. XI. COS. V. PP. idest: *Marcus Commodus Antonini Pii Filius, Augustus, Britannicus, Pontifex Maximus, Tribunitiæ potestatis undecimum, Consul quintum, Pater Patriæ.* Aversâ numi facie stat Ceres, cum cornucopiæ aristis pleno, ac literis vetustate attritis: FELICITAS AVG. Commodus iste Deorum hostis, Senatûs parricida, ut Lampridius ait, in Christianos æquè ac Trajanus sanguinarius fuit. ejus monumenta teste Volaterrano ubique deversa sunt, nè ejus vel memoriam videret P. R. sed melior filio, quanquam superstitione multum ignava Mater Faustina, visa est sibi in somnis serpentem peperisse, cum monstrum hoc in utero gestaret, quod eventus ostendit, pestem Urbi & Urbi pariens. Ejus quoque aurei numi-

numisma repertum in Dacia, hinc Divam stantem cum lancea, inde pateram tenentem habet, humi coram stat Pavo protensâ caudâ, inscriptio legitur sequens: IVNONI LVCINAE. Jupiter enim Aquilâ, Pavone Juno significatur, virorum ille, hæc mulierum Præses habita. Sed gravior plerisque est materia numismatis, quàm inscriptio. Sola hæc Imperatricum à Rom. inter Divas relata; ideòq; nullius fœminæ plures ac Faustinae numi reperiuntur. Præter relata numismata, Lælii Lullæ insuper, & post natum Servatorem Mundi, etiam M. Aurelii Gordiani, aliorumq; Cæsarum usq; ad Decium Volusianum: tùm verò Græcorum quoque Heracleos, Philippinos, Alexandrinos, Dirrachios, &c. juxta civitatum rudera atq; in agris crebrò reperire est, quasi olim seminato, hodie protrudi in lucem oporteret. Frustra itaq; avara Euclionum cupiditas tot seculorum tenebris ferrugineum Plutum occultare laboravit, quem ipsa vetustas oculis eruditorum detegit, detegétque.

Atq; hæc, olim in Dacia Romanorum imperantium vetustissimæ reliquæ hoc paragrapho relatæ sufficiant, quarum major adhuc pars nos latet; cùm non modicam anti-

quorum numismatum copiam multi defacili
occulant, antiquitatis nimirum ut afferrent
analecta; sed neq; suæ, neq; suorum erudi-
tioni, imò scriniorum ponderi servitura. Ita
tristis Plutus è tenebris quondam in lucem
protractus, rursus ad Ditis caliginem à suis
Vespillonibus comportatur.

§. V.

Varia veteris Dacia Vicissitudo.

Visa hæctenus, ut licuit, multiplici veteris
Daciæ mutatione, ad ulteriorem adhuc
ejusdem variam vicissitudinē enarrandam
gradum facimus. Trajanus Imp. qui Daciā
primus Rom. Imperio adjecit, eam ducen-
tis ferè post annis Gallienus amisit; dum
enim insurgentibus novis identidem Tyrā-
nis, Gallienus Romæ luxu ac voluptatibus
marcescit, Daci quoq; admissis in societate
armorum novis Gothorum coloniis ex Scan-
dinavia nunc Gotlandia emigrantibus, pul-
so cæsoq; Rom. Milite semet ab Imperio
avellunt, libertatq; pristinae asserunt. Et
sanè, sicut Euphrates ab oriente fatalis erat
Romanæ Monarchiæ terminus, ultra quem
infaustus semper auspiciis processum est: ita
à septentrione Danubium, & non multo tē-
pore

pore Daciam, illorum imperio obices fortuna posuerat. Hinc Aurelianus Imp. qui Gallieno successit ex oriente victor, Romam redux, desperans teneri posse omnem Daciam trans Danubium, sublato exercitu Provincialibus eam reliquit, abductosq; ex ea populos in Mœsia collocavit, appellavitq; suam Daciam, quæ duas Mœbias divideret. Ita Vopiscus in Aureliano. Prima autem & secunda Dacia dictæ, quodd à duobus Præsidibus regerentur. Unde etiam (u) Jornandes: *Aurelianus inquit, Imperator evocatis ex Dacia legionib⁹ eas in Mœsia collocavit, ibiq; aliquam partem Daciam Mediterraneam, Daciãq; kipensem constituit, & Dardaniã junxit.* Idem testatur Sext. Rufus. negabat enim Aurelianus Daciam populo Rom. esse utilem, ob multiplicatorum aded bellorum magnitudinem, quæ non aliter minui aut retinervi possent, quàm copiosissimo sanguine Romanorum. Unde & Virgilius multo prius, cùm Romanis Daci vehementer oblectarentur, L. 12. *Æneid.* cecinit: *Indomitq; Daci, pontẽ indignatus Araxes.* Quamquam sub Constantini I. Imperio, qui novissimam Civilium ac Militarium Magistratuum formam constituit, Dacia Transdanu-

biana Diocesis dicta, ac in quinque Provinci-
as divisa Vicario Macedoniae parebat, hic
verò suberat Imperio Praefecti Praetorio Illy-
rici, qui cum Praefecto Praetorio Orientis
solum Imperatorem ac Consulem Orienta-
lem in Oriente sequebatur. Porro quinque
in Dacia Provinciae hoc ordine ab Onuph-
Panvinio Veronensi enumerantur: I. Pro-
vincia Dacia Mediterranea Consularis. II.
Prov. Dacia Ripensis Praesidialis. III. Prov.
Moesia prima Praesidialis. IV. Prov. Darda-
nia Praesidialis. V. Prov. Praevalitana, &
pars Macedoniae salutaris Praesidialis. Ex-
ciso deinde sensim Rom. Imperio, ut Bodi-
nus de Rep. L. 4 cap. 1. observat, sublatis
à Constantino M. septemdecim legionibus,
quae ad Rhenum & Danubium in excubiis
positae Imperium tuebantur, repente in il-
lud Scythicarum nationum examina irrupe-
runt; liberi itaque effecti Daci, Getae, Gothi-
que, quibus ut dictum populis vetus Dacia
habebatur, rursus à Ducibus Regibusque
suis ad eam planè tempestatem & ultra re-
gebantur, quâ primùm Hunni ad annum
C. 373. tempore Valentis Imp. & Damasi I.
Rom. Pontificis, ex Scythia Asiatica soli ste-
rilitatem & populi multitudinem causantes
in Eu-

in Europam trajecerunt; ut Annales Hung.
cum clavis Scriptoribus tradunt. De his D.
Hieronymus Ep. ad Oceanum : *Ecce subito
discurrentibus nunciis Oriens totus intremuit :
ab ultima Maotide , inter glaciale Tanaim
& Massagetarum immanes populos, ubi Cau-
casi rupibus feras gentes Alexandri claustra
cohibent, eruprunt Hunnorum examina, quæ
pernicibus equis huc illuc volitantia cadibus
pariter ac terroribus cuncta compleverunt.*
De Tanai isto aliter atq; D. Hieronymus,
sentit Jornandes c. 5. de rebus Get. quem
ex Riphæis montibus ruere, ac nunquam Scy-
thico durefcere algore assentit. Discrepant por-
rò de egressu primo Hunnorum numerosi
scriptores; nam Stephanus Székelyius Chro-
nico Ungar. ad annum C. 367. Spondanus
ex Ammiano ad annum C. 376. Et Sigeber-
tus Gemblacensis in Chorographia sua exor-
dium Hunnorum planè ad annum C. 381.
producit. Verùm hi posteriores anni, non
fuere egressionis, sed occupatæ ab Hunnis
Daciæ pulis Gothis; ac tandem trajecto Istro,
teste Baronio, etiam Pannoniæ. Id ipsum
confirmat Narratio Jornandis Get. c. 43. qui
Hunnos Daciam primitus, deinde Pannoni-
am occupasse affirmat. Ex eodem Jornande
(v) con-

(o) constat, Hunnorum primum Regem fuisse Balamberum, post egressum è Mœotide, cujus rei alii etiam meminerunt post exitum Hunnorum. Clarius adhuc c. 35. refert: *Attila, Patre genitus Mundzucco, (: aliis Bendeguz :) cujus fuere germani Octar & Roas, qui ante Attilam Regnum Hunnorum tenuisse narrantur, quamvis non omnino cunctorum. Eorum ipse post obitum, cum Bleta germano Hunnorum successit in Regnum.* Fatetur id ipsum Priscus: *cum autem Roa mortuo, Hunnorum Regnum ad Attilam pervenisset.* Hos secuti, Philipp: Callimach. in Attila, quem IV. Regem Hunn. à transitu in Europam fuisse affirmat. Item Sigebert: Gemblac. in Chronographia, & Christoph: Helvicus in Chronologia sive Theatro Historico. Credibile itaq; est, ante Attilam nonnullos Reges Hunnis imperasse, quos Zosimus Hist. L. 4. Regios Scythas adpellatos fuisse scribit. Et quidni Regii sint nuncupandi? cum id aperta oratione D. Hieronymus Epistola ad Oceanum Epitaphium confirmat: *Hanc gentem Herodotus refert sub Dario Rege Medorum, viginti annis Orientem tenuisse captivum, & ab Aegyptiis atq; Aethiopibus annum exegisse vetigal,*

Eligal. Abigat JESUS ab orbe tales ultra bestias! &c. Hæc fusius refert Herodotus Hist. Lib. 1. c. 104. ubi 28 annis Hunno-Scythas post fusos prælio Medos, Asiæ Imperium obtinuisse tradit. Et Priscus, eandem Mediam iterum ingressos esse Hunnos urgente fame significat. Sed nè ab Europa abeamus. Bodinus hos Hunnos Feudum in Europam introduxisse asseverat: *cùm enim Europam penè totam ferro & flamma vastarent, Longobardos & Alemannos Germanorum gentes, ac Francos Gallorum veteres colonos ad Dominatum rerum omnium occupandum sic assvescerunt, ut nemo terræ glebam, nisi eorum beneficio possideret.*

Sunt insuper Scriptores, qui negant adventum Hunnorum fuisse sub senis Ducibus, sed sub uno tantùm Attila; quem Miscellæ author L. 14 teste Spondano, ait: *Superstitione Ethnicum fuisse, nec recens cum suis prodixisse è Mæoticis Regionibus; sed cum Fratre Bleda in Pannonia consedisse.* Addit Prosper: *Eum post biennium fratrem Bledam peremisse, atq; ita omnibus Hunnis solum imperasse.* Si Bleda occiso, omnibus Hunnis imperavit, ubi igitur cæteri, quos alii referunt Duces, Hunnis imperârunt? Quid plura? nonne ante Attilam ab Hunnis jam Asiam atq; Europam

Europam vastatam, ex vetustis Historicis ostendimus? Sed ipse audiatur Attila, in oratione ad Hunnos habita, quâ eos ad prælium adversus Romanos ineundum exhortatur : *Quis deniq; Mæotidarum iter aperuit Majoribus nostris, tot seculis clausum ac secretum?* ex quibus verbis liquet, ante Attilam Majores Hunnorum è Mæotide egressos fuisse. Paulus Orosius & Sozom. L. 6. c. 36. Hunnos anno insequente eorum egressum, referunt, de Gothis Gente bellicosa, quæ multas sui terrore cõcusserat Orbis partes, grâde fecisse periculum; postea verò omnibus copiis invasos prælio devicisse, omnesq; eorum regiones occupâsse. Sed Hunnis ultra longe Daciam progressis ac per Europam grassantib⁹, Attila (p) una omnium Gentilium consensione Rex eligitur, qui annis 27 Transilvaniæ ac Pannoniæ præfuit : cæsôq; in Ripensi Dacia Amegisilo, postremo Rom: Militiæ Limitumq; Duce, mox aliis quoq; Provinciis everiis, cladibus omnia replet : evastatâ demum Germaniâ, in Hispanias victricibus signis pervadit, ubi commisso cum Gothorû Rege ac Aëtio Rom. legionum Magistro, omnium cruentissimo prælio, in quo 180 pugna-

(p) *Inchoff. ex Ransano. Briet &c.*

gnatorum millia desiderabantur: indè reli-
 cta Catalauniâ Galliam & Italiam incendiū
 instar permeat, totq; Gentium onustus spo-
 liis in Pannoniam redire statuit. Jámq; bel-
 lorum pertæsus, Bactrianorum Regis filiam
 Mikolthi sibi desponsat, atq; ipsa Nuptiarum
 nocte copioso è naribus sanguine in fauces
 exundante, anno ætatis suæ 124. suffocatur;
 usurpato dum viveret hoc titulo: *Attila
 Bendeguz Filius, Magni Nemrod Nepos. in En-
 gaddi nutritus: Dei gratiâ Rex Hunnorum,
 Medorum, Gothorum, Dacorum: Metus Orbis,
 Flagellum Dei.* Recolenda hic veniunt di-
 cta D. Hieronymi, nè fabulosa videatur hæc
 inscriptio: *Attila, &c: nutritus in Engaddi:
 Dei gratiâ Rex, &c: Medorum.* Attulimus
 enim ex Herodoto & Prisco Rhetore, Hun-
 nos universa Asia potitos, ac in Palæstina
 fuisse, in qua Ptolomæo Lib. 5. c. 16. *Engada
 ab Occasu Jordanis fluvii est.* & teste Josepho
 Antiqu. L. 9. *trecentis stadiis à Jerosolyma
 abest.* Ortelius Thesaur. Geograph. in verbo
 Engada. In ipsis porrò Attilæ rebus, ingens
 ubiq; locorum est perturbatio ac temporum
 negligentia, ut Author Rerum Hung. in-
 quit: *Imò quicquid in iis lucis, debetur id Scri-
 ptoribus alienis, qui calamitates quisq; Gentis
 sue*

*suae literis commendarunt. Optimè censet de Attilæ temporibus Albertus Molnár in Epist. Dedicat sui Lexici: Cui si Homerus aliquis, aut Scriptor idoneus contigisset, rerum ab eo gestarum laudes exuperarent etiam decantatissimorum Regum encomia & epimicia, &c. Ex Evagrii nihilominus Historia Ecclesiastica discimus, Historiã Attilæ exactè descripsisse Priscum Rhetorem; ita enim Lib. 1. cap. 17. habet, ubi de Theodosio II. & Valent III. scribit: Temporibus iisdem bellum, quod multorum sermone celebratur, ab Attila Scytharum Rege excitatum fuit. de quo accuratissimè disertissimèq; cum magno verborum apparatu scribit Priscus Rhetor, ostenditque & quomodo partes tum Orientem tum Occidentē versus invaserit, & quas ac quàm multas Urbes subegerit, & quibus deniq; reb^o gestis nobilitatus ex hac luce migraverit. Verū Prisci hujus Historia aut perit, aut latet in Archivis aut Bibliothecis. Citatur quater a Jornade. Gruterus addit in notis: *cujus etiã paucula habemus fragmenta legionum, in quibus interim largiter meminit Humorum.* Excerpta ex Historia de Hunnis & Gothis edita sunt à Carolo Cantodaro Parisiis Anno 1609. plura de his refert Bechambus in proœmio N. 3. Ex iisdem*

Ex

Excerptis constat pag 84. Hunc Priscum, quem alii Sophistam appellant, temporibus Theodosii Junioris à Maximino legato, comitem legationis assumptū esse ad Attilam.

Sed nè prolixius in enarrandis Daciæ rebus excurramus, ac res postulat, ea leviter adhuc delibabimus, quæ Annales potius respectant Hungariæ, quam veteri lucem Daciæ adjiciant. Extincto itaq; repentinò Attilâ, intestinis mox Hunno-Daci ac Scythæ dissidiis exagitati se ferè conficiunt, demum ab Ardarico Gepidarum Rege penitus delentur; unde Dacia longo tempore Gepidia dicta est. Demonstrat id Jornandes de Daciæ incolis sua ætate loquens: *Daciam dico antiquam, quam nunc Gepidarum populi possidere noscuntur.* & mox: *Hanc Gothiam, quam Daciam appellavêre Majores, quæ nunc, ut diximus, Gepidia dicitur.* De Rebus Get. c. 12. Adde Ortelium Thesauro Geograph. in verbo Dacia. Sed plura de his infra; nunc gravis de Hungaris Siculis quæstio nobis expedienda est: communis siquidem Hungaricorum Scriptorum sensus pro Siculorum antiquitate à nonnullis RR. producitur, de qua, ita Joannes Pistorius in Genealogia Regum Hung. *Siculi ad tria millia in Pannonia substiterunt,*

terunt , ubi occupata Transilvania mutavêre nomen , & Siculos se fecerunt. Res difficilis creditu est , tria millia hominum potuisse occupare Daciam , quam vix Romani subigere, diu possidere certè non poterant Et quis indicavit Pistorio & Thuroczio ex Antiquis, nûmerum trium chiliadum ? Et ut facilius pervaderent, se non esse Hunnorum reliquias, Nicolaus Olahus in Attila c. 18. vet^o cognomentum deposuerunt. At quomodo tunc Siculi Huni latere poterât, quâdo notissimû Europæ fuit nomē Hunorû ? Bonfini^o Dec. 1. L. 6. addit : sicq; causa discriminis appellabatur Siculi. At victores Daciam infederunt, igitur à victis non erat, quod metuerint. Si autem omnibus tunc finitimis gentibus infensos se esse intelligebant , cur in medio Gepidarum confederunt ? à quibus facile internosci poterant; cùm promiscuè in Dacia cum Hunnis sub Attila vixerint ; ac Ardaricus, postea Gepidarum Rex, Attilæ semper à consiliis fuerit. Vide Jornandē C. 38. & 50. lubet Thuroczii quoq; narrationem annectere : *Hos etiam præter Hunnos , qui Chabam comitati sunt, tria millia virorum eadem de Natione, prælio de prædicto per fugæ præsidium erepti, in Pannonia remansisse ; &*
quam

quamprimùm in campo Csiglamezö vocato sibi Sedem fecisse; tandem Occidentales Nationes, quibus vivente Attilâ infesti erant, metuentes ad Transilvaniæ confinia, videlicet Pannonicæ regionis se transtulisse, & non Hunnos sive Hungaros; sed ne illorum agnoscerentur esse reliqui, Siculos, ipsorum autem vocabulò Székely se denominasse perhibentur. Sed bonus Vir, non se reflexit ad exactos à Gepidis, defuncto Attilâ ex Transilvania Huños, neq; ad bellum Hunnorû & Longobardorû cum Gepidis in Dacia actum, ut veteres ac clari observant Historici, & nos infra referem⁹. Chaba autem Filius Attilæ ex Filia Honorii Græcorum Imperatoris, pluribus jam suspectus fuit; cùm Honorius nequaquam fuerit dictus Græcorum, sed Romanorum Imperator. Accedit, quod nihil usquam apud ullû veterem Scriptorem de Chaba Filio Attilæ legatur. Denzices, Irnach, Aladarius reperiuntur. Evagrius nihil de Honorio, sed de Honorio scribit, quam à Valentiniano ejus Germano, Attila postremò rediens ex Italia consentientem & stimulantem in Matrimonium petivit. Hinc meritò Behambus Diiq. 285. *Annales*, inquit, *in nomine & tempore, longè latèq; absunt à Prisco Rhetore & Jornande.*

*Chabam post mortem Attilæ in Græciam ad avum suum Honorium Imp. fugisse fabulantur. Namq; Attila sub Imperio Martiani mortuus est, quod ex Prisco probat Jornandes in Get. c. 49. Filii autem Attilæ tempore Leonis I. qui Martiano successit, ante quos Imp. Honorius regnaverat, dissidio inter se fracti, partim prælio cæsi, partim fugati sunt in Scythiam. Hac de causa, quod Annales de Chaba scribunt, erit accipiendum de Irnach, quem alii Hernach vocant, qui in Scythiam cum suis profectus, quam Mæsiam fuisse, atq; minorem Scythiā esse appellatam, Jornandes de Reb. Get. C. 10. affirmat; cap verò 50 ita habet: *Hernach quoq; junior Attilæ filius cum suis in extremo minoris Scythiæ Sedes delegit.* Præter hæc Chabam fuisse Attilæ generis propagatorem ac conservatorem ex nomine non videtur, quod per antithesin *K*, pro *Ch*, *Kába* sonat, significatq; fatuum, hebetem, stolidum, stupidum, &c. Inquiramus nihilominus ultra, an revera jam olim extincto Attilâ, Siculi infederint Transilvaniam? vetus scriptor Jornandes de Reb. Get. C. 52. hæc scribit: *cum Attilæ filii contra Gothos quasi desertores Dominationis suæ velut fugacia mancipia requirentes venirent; ignavisq; aliis fratribus su-*
per*

*per Valemir solum irruerent : quos tamen ille, quamvis cum paucis excepit, diuq; fatigatos ita prostravit, ut vix pars aliqua hostium remaneret, quæ in fugam versa, eas partes Scythiæ peteret, quas Danapri (: seu Borysthenis :) amnis fluentia prætermittat, quæ lingua sua Hunnivar appellant. Habes Lector Hunnos ab obitu Attilæ manentes in Dacia, qui scilicet ultra Borysthenem pulsati sunt. Hernach autem cum reliqua manu, ut ex eodem Jornande meminimus, concessit in Mœsiam. Non poterant igitur tria millia remanere mutato etiam nomine, nè pro Hunnis agnoscerentur : quasi verò Gothi & Gepidi non fuisset recens Hunnorum memoria & cognitio? & qui plura millia exturbarent, tria millia non potuissent exturbare? Et quomodo ibi se occultarunt, ut ait Thurocius, unde pellebantur à diversis Nationibus? quomodo in medio hostium ferè 100 años latere poterat, ad secundum nempe Hunnorum egressum? Pro colophone sit Jornandis dictum de Reb. Get. C. 50. *Gepidæ Hunnorum Sedes sibi viribus vendicantes, totius Daciæ fines velut victores potiti.* Si totius Daciæ finibus sunt potiti, in quibus montium latebris se tria millia Hunnorum abdiderunt? cum itaq; nullum Sicularum*

vestigium apud vetustiores Autores appareat, aut eos in Transilvania post mortē Attilæ illico perstitisse, satius edifferemus, si cum Molnaro posterioribus longè temporibus sic appellatos, & quidem ut sentit Zamosius ex patria lingua certam vocis suæ originem accepisse dixerimus. Eorum reginula hodieum in septem regiones, quas Sedes vocant, divisa, à qua vernaculò idiomate *Székelyi* dicti sunt. *Szék-bely* enim Sedium seu Comitiorū locum significat. vix insuper credibile est, eos post secundū Hunnorum regressum in illa terra permanisse; sed probabilius seculo Dominico Christi Decimo Tertio, quo Tartari Transilviam septennio, & Hungariam triennio fermè affixerunt & propè deleverunt, iis excedentibus, à Bela IV. ex Jassis seu Philistæis, de quibus dictum supra, ad custodiendos limites, eò translatos fuisse; quoniam verò in maximis periculis durarunt in Dacia, magnas imunitates, quarū potissimas jam amissas videmus, meritò obtinuerant. Sed in feriem narrationis revertamur, reliqua de Siculis commenta, fabularū amatoribus relicturi.

Recedentibus itaq; Hunnis, Ostrogothi animadversâ Gepidarum Hunnorumq; clade, quin horum etiam fugâ, Gothorum affi-

nitate freti, mutuis viribus potissimam partem Pannoniæ. sui juris faciunt, sub Regib⁹ Athalarico, Theodomire ac Theodorico, aliisq; pacificè cuncta administrantibus; Gepidis interea Daciam ac reliquū Pannoniæ obtinentibus. verū & his, à Longobardis Pannonia, ac tandem ab Hunno-Avaribus Dacia, cunctæq; regiones quas tunc possederant eripiuntur. pluribus agit de his Landolphus Sagax de Hunno-Avaribus. Histor. vulgò dictæ Miscellæ Lib. 16 c. 26. Menander in Excerptis ex Hist. pr. de Abaris. Warrenfridus ita habet : *Hoc bello Gepidarum genus ita est diminutum, ut ex illo tempore ultra non habuerint Regem, sed universi, qui superesse bello poterant, aut Longobardis subjecti sunt, aut usq; hodie Hunnis, eorum patriam possidentibus, duro imperio subjecti gemunt.* Lib. 1. Longobard. c. 27. Clariùs in rem nostram Behamb: *Sic iusto Dei iudicio, rediit ad Dominum, quod fuit ante suum. post mortem enim Attilæ iuramenti sui immemores expulerunt Dominos suos Hunnos; nunc autem rursus, Gepidæ ejecti sunt ab Hunno-Avaribus. Quibus posterior Dominatus priore acerbior cesserat, ut dimiauti sine Rege, Hunnorū imperio subjacerent in hunc diem usque.* vide eruditum li-

bellum, cui titulus: *Quæstiones Historicæ de rebus Hunnicis, &c* Hi ergo Hunno-Avares, ut graves tradunt Historici, auctis familiis ac copiis circa Ann. Christi DXXIII. adi Helvicum Chronolog. fol. 28. à finu Jonico ad Constantinopolitanos usque hortos prædabantur. Mox tributum quoq; à Justiniano Imp. accipiunt, ictóq; cum Longobardis fœdere, Pannoniam insident Duce Avare: & postea Chaganis, immanes latè per Thraciam populationes exercent; aded ut plerique Thracum consilium caperent, desertâ Europâ in Asiam transmigrandi. Cum itaq; Hunno-Daci multas regiones populando perderent, Driziparæq; in Thracia, quæ hodie teste Sophiano, Missini nuncupatur, direptâ Alexandri Martyris sacrâ æde, ejus veneranda lipsana ignominiosè tractavissent, dirâ peste fœdum consumpti sunt; & quanquam nonnullas adhuc vastitates in Thracia ac in Foro-Julio attentâssent: extremè tamen ab Orientis Imperatore Heraclio attriti, tandémq; extinctis Chaganis Ducibus dispersi, diminutique sunt. Ex his (q) è bello Foro-Julienfi in Pannonias Daciámque nonnulli rediére; sed hi quoque

cii-

circa annum Christi 742. cum Luithprando Longobardorū Rege, Huñorū fautore factis crepto, finē suæ potentiae sensere. Ab his Avaribus Lazius Siculos Transilvanenses esse opinatus est, sed perperam, cum ipse sibi non bene constet; nam Cap. de Hunnis, à filio Attilæ Ellach in Dacia defluxisse eos asseruit.

Interea Dacis ii quoque dominabantur, maximè Mediterraneis ac Ripensibus, qui Pannoniā armis sibi subiciebant; quorum ultimus in Pannonia Principatum tenuit Svatoplugus, quem alii Svatem Marothi Filium, latè regnantem Sarmatam appellant. Hic à Joanne Papa Sfantopulcher, ab aliis Svventibaldus nuncupatur. Acta hæc fuere circa Annum Chr. DCCCLXXXIX. *Quando Arnulphus Cæsar, ut tradit Beatus Rhenanus (r) bellum gereret adversus Zwentabaldum Maravanensium (Moravienium) Slavinarum Principem, &c. qui submotam istam Hunnicarum reliquiarum gentem, quæ tot annis quieverat, in subsidium rejeratis aditibus evocat. Et victoriam quidem de Zwentabaldo reportavit Ungarorum auxiliis; sed quem hostem regnare præstitisset, illis non excitis, &c.*

Et fieri certè potuit, quòd Hunni extinctis in Pannonia Chaganis, ad incitas & exiguum numerum redacti, metu Gentium lentè progredientes, plures annos in solitudinibus commorati, demum advocati sub septem Ducibus advenerunt. Verba Jo. Aventini Lib. 4. Anal. Bojorum de Hungaris sunt hæc: *Sed ad Ugros redeo, qui tres annos per Orientalis Germaniæ magnæ, Sarmatiæ utriusque fines, ferocissimas nationes, vastas solitudines, silvasq; palantes pererrârunt, &c. Quarto demum anno ab Arnulpho statas sedes impetrant; Tum Daciam ultra Tibiscum amnem, quæ cum Histro (:Istro:) ad Eurum vergit, invadunt. Et paulò post: Ugrorum grata legatio Arnulpho fuit, statim ipse annuit, & Moravos triplici exercitu invadere decrevit, Cusalæ & Ugris popularibus suis Dacia destinatur. Quapropter injuriosè refert Tubero, Comment. Lib. 1. Bohemi præsertim ac Poloni, quantum terrarum inter se & Dalmatas interjacet; id totum sibi ab Hungaris per injuriam ereptum putant. Non enim Regnorum raptores dicendi sunt, quibus ultrò accitis, pro stipendio quasi, terræ, quas armis occuparent, ab Imperiali potestate, dantur. Porro Aventinus L. 4. cum Lazio, septimo anno*

anno Hunnos, sedes in Pannonia fixisse refert; postquam scilicet Daciam occupassent, & Arnulphus mortuus esset. Deniq; Arnulpho adhuc in Germania rerum potente, Hunni primum septem Castra posuere in Dacia, & incolas interemerunt. Atq; hinc fortassè Transilvania Germanis Sibenburgia, idest, Septem Castra vocitatur. Vero tamen propius est, à septem Civitatibus, vel Castellis posteriore longè tempore appellatam esse. Quà de causâ Almus sive Alomus recentiorum Scriptorum, merum somnium esse videtur, qui Hunnis suppetias ac Colonias duxisse anno Christi 744. fusè à Thuroczio traditur; cùm temporis ratio repugnet, ut rectè observat Behambus cum aliis, quin rectiùs, ut paulò priùs dictum, totum id ad Regnum Arnulphi rejiciendum esse videatur. Ex his concludimus, tres omnino Hunnorum ingressus in Pannoniam statuendos. Cætera quæ Hunni reliquo tempore in Pannonia gesserint, tanquam alienum à nostra narratione prætermittimus. Nullus siquidem Scriptorum est, qui res Dacicas eorum temporum annotasset, quod eâ potissimum ratione forsan factum; quoniam Hungari æquè

æquæ Transilvaniam ac Pannoniam infederant, eæque omnia, quæ seculis illis, etiam cum Carolo Magno ac tota ferè Europa, quam deprædabantur, fuere acta; potiori tantum Gentilium nomini, Hungaris scilicet, attribuere Scriptoribus placuit. Hæc, in Historia Hungarica fusè à Bonfinio esse recensita L. IX. Dec. primæ, inuimus.

§. VI.

De Religionis Antiquitate in Dacia.

ANno Servatoris mundi circiter 45. D. Andreas Apostolus Scythis Evangelium prædicasse à D. Hieronymo perhibetur. & quoniam trux illa atque tota barbara vetus Dacia, non ignobilis erat Scythiæ Europææ portio; hinc consentaneum est veritati, aliquot saltem ex Dacis eâ tempestate Christo accessisse, uti ex Hunno-Scythis quoq;, quorum deinde posterì in Transilvania confederant. In eadè Scythia non multò post Christianam rursus legem promulgavit D. Andronicus, & post hunc magnus ille Theotimus

mus Tomorum Episcopus, qui ob virtutem prodigiorum summè colebatur à Tomitanis Dacis. Initio postea quarti seculi hanc ipsâ fidei lucem copiosius Dacis illuxisse est credibile; siquidem D. Nicolaus Dacorum Episcopus non minori zelô his, quàm aliis finitimis nationibus Messiaë adventum annuntiaverit, qui posteaquâ suâ aut aliorû operâ è multarû gentium animis vanarum superstitionum tenebras dispulisset, meritis plenus 6. Decembr. Ann. C. 326. sanctè obiit. ob hanc Dacicis piè navatam operam populis, D. Ladislaus Rex, posterioribus longè temporibus non incongruè omnibus Hungaricæ Coronæ (s) subjectis terris, sacram D. Nicolai Nolani lucem peculiari cultu celebrandam mandavit.

Anno 347. Synodus Sardicensis celebrata, habuit præsentem Episcopos Pannoniæ ac Daciæ. Sed ex his jam aliqui Arii venenato dogmate infecti, multos è petra veritatis Catholicæ in nefandorû errorum gurgitem egere præcipites; ac nominatim Valens, & Ursatius, quorum ille in Mysia, hic in Pannonia Mursæ nunc *Efék*, Sedes suas habuere. Huc faciunt annales Ecclesiastici,

qui

qui ita loquuntur : Nicetas Episcop^o Daciæ, sãctitate & miraculis clar^o, qui feras & barbaras gẽtes Evang. prædicatione mites reddidit, circa añum C 396. Minimè tamen Idolatria sic extirpari potuit, ut assidua virorum Apostolicorum non egeret curâ ac sollicitudine, quorum aliqui ad gloriosam usq; mortem pro veritate decertârunt. Sed potiora conversionis initia ab ethnicis erroribus facta sunt sub Carolo M. Imp qui octo integris annis Hungariam eiq; añexas Provincias religionis ampliandæ causâ impugnavit, effecitq; ut A. C. 795. *Theodo*, unus è Ducibus Hungaris Legatos Aquisgranum miserit, qui se cum suis legem Christianam suscepturum sponderent; verùm Theodo subindè Christianum exuit, & cum Chaba Duce adversus Imperatorẽ insurgit. Carolus ut contumaciam barbarorũ frangeret, magno cum apparatu Hungariam ingreditur; indictóq; exercitui triduo jejunio, in cãpis Sicambriæ, id est, ad Budã cum hoste configit, vincit; victis hac optione datã: *qui Christo nomen daturi sunt, liberi sunt: qui renuissent, adempta cum fortune libertate, vita duntaxat permittuntur.* pleriq; ergo positã contumaciã nè vectigales amissis facultatibus

bus fierent, iugo Ecclesiæ cervices subjecerunt ; Imperator enim captâ Sicambriâ victor ad Taurinū usq; castra promovit, moxq; per Syrmium se se diffundens, trajecto non procul Danubio, per Daciam ac Jazyges Metanastas progressus, ubiq; leges, Præfectos, ac Sacerdotes constituit, qui convocato populo supplicarent, Christianam doctrinam traderent, ac Religionē amplificarent. Acta sunt hæc An 803. Unde & Szentivánus (t) octavo seculo Dacos, nunc Moldavos, Transilvanos, ac Valachos plenius Rom. Ecclesiæ genitos tradit. Erepto morte Christianis Carolo Magno, non immodicè in Hungaria ac Dacia Religio afflictâ est; Daci enim ac Hungari excusso fræno, quò sub Arnulpho Imp. continebantur, per complures annos quaquaversum Provincias infestabant : donec ab Henrico Rege Germaniæ iteratò cæsi, faniora consilia agitantes, duplicatam hanc cladem suo pertinaci Idolorum cultui imputârunt ; sed aliis id fato tribuentibus, post aliquam quietem rursus Italiam, Galliâmq; vexant, per Germaniam grassantur ; demùm ab Othone ad Licum fluvium propè Augustam Vindelicorum immensâ ferè clade de-

(t) *Dec. 1. part. 3. Syn. 8. § 2.*

de deleti, animum ad otium revocant, in quo nonnulli susceptæ religionis sub Carolo M memores, Christianis se rursus Sacris addicere statuunt; sed quominus salubre executioni daretur propositum, plurimorum efferatum ingenium, & in superstitione indurata pervicacia obstitit. Certum est insuper, pluribus retrò seculis, Arianos Dacis permistos fuisse; de quibus in suo libello Georgius Hanner Schösborgen. (u) ita scribit: *Magna Gothorum pars imperia Hungarorum respuens, ex Hungaria emigrare statuit, ac trans Istrum duce Alavivo (ut Marcellinus scribit,) cum liberis & uxoribus ab Ariano Imperatore Valente Sedem in Mæsia atq; Thracia expetiit, &c. Ideoq; Episcopos Ariane opinionis addictos obtinuisse, quorum primus fuerit Ulfila natione Geta, &c.* Hæc ille ex Theodoretò & Sozomeno ait se accepisse. his parilia habet pag. 60. & Lib. 3. pag. 69. Porro Gothi, avaritiâ Lupicini Ducis exasperati, victò fugatòque Lupicino, Romanos multis cladibus attriverunt; cum his enim Valens Imp. Arianorum fautor, Anno Chr. 378. præcipiti consilio pugnam iniens, 6. Augusti duodecimo ab Hadrian

(u) Lib. 2. pag. 53.

adrianopoli lapide , fagittâ sauciatus , & in
agrestem casam (x) à suis deportatus , quâ
à Barbaris Arianis accensâ , misère exuri-
tur Hanner addit : *Daci interea seu Tran-*
silvani erroribus Arianis obruti potiori ex par-
te in tenebris latebant planè (y) ad ann. 1003.
quô D. Stephanus I. Hung. Rex victoriosû
bellum in Transilvania confecit. Atq; tunc
primûm Daci posteaquam iis clarior fax
Christianæ Religionis accensa est , familia-
rius cum vicinis versari gentibus , & mu-
tuis hospitia meritis instituere : quin ferita-
tem deponere , urbanitatêque condisce-
re visi sunt ; ex quo virtutum omnium fun-
damentum Christi fidem ampliùs complexi,
& pulsâ ethnicæ superstitionis caligine ,
salutiferæ Doctrinæ radiis abun-
dantiùs illustrati sunt.

(x) *Ammi. Mar. L. 31.* (y) *pag. 66.*

D. O. M. A.

Sub

REVERENDO AC CLARISSIMO PATRE
ANDREA SIGRAI,

E Soc JESU; AA. LL. Phil & SS. Theol.
Doctore, Almæ ac Regio-Principalis Academiæ
Societatis JESU

RECTORE MAGNIFICO,

A C

CANCELLARIO AMPLISSIMO.
PER REVERENDUM AC CLARISSIMUM
P. ADAMUM FITTER,

E Soc JESU; AA. LL. & Phil. Doctorem,
Inclytæ Facultatis Philosophicæ
DECANUM SPECTABILEM,

ac designatam

PRO-CANCELLARIUM.

*Illustrissimi, Nobiles, Eximii, ac tam Exuditio-
ne quàm Virtute conspicui Domini AA. LL. & Philos.
Baccalaurei formati, in Aula Academica Claudio-
politana, sub pulsu Campanæ majoris, Anno*

*M DCC. XXV. Mense Augusto; Die
Horâ 8 antemeridianâ Licentiâ donati.*

Deinde verò ibidem

PER REVERENDUM PATREM

FRANCISCUM FASSCHING,

è Soc. JESU; AA. LL. & Phil. Doct ejusdemq;
Præst. Emeritū, nec non p. t. Facultatis Senior;

*Supremâ Magisterii atq; Doctoratûs Laureâ
solenni ritu creati sunt.*

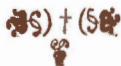
NOMINA PROMOTORUM

- I. *Illustrissimus Dominus Ladislaus Josika L. B.
de Branczka, Transilvanus Ungarus.*
Defendit Universam.
- II. *D. David Csedö, Nob. Transilvanus Siculus
Sz. Györgyensis, ex Sede Csik* Def. Univerf.
- III. *D. Petrus Sebeffi, Nob. Transilv. Valachus
Széksebeffiensis, ex Com. Albenfi* Def. Univ.
- IV. *D. Stephanus Bakai, Nob. Transilv. Siculus
Somolyóensis, ex Sede Csik, è Sem. S. Jofepi.*
- V. *D. Joannes Biro, Nobilis Transilv. Siculus
Zetelokajensis, ex Sede Udvarhely è Se. S. Jo.*
- VI. *D. Andr. Mártonfi, Nob. Transilv. Siculus
Nagy Bóldog-Arkonyensis, ex Sede Csik,
è Seminario S. Jofepi.*
- VII. *D. Martinus Simon, Nob. Transil. Siculus
Oláhfalvensis, ex Sede Udvarhely.*
- VIII. *D. Paulus Vincze, Nob. Hung. Agriensis.*
- IX. *D. Stephanus Mayr, Nobilis Hungarus
Cassoviensis, ex Comitatu Aba-Ujváriensi.*

Problemata in actu decisa:

- I. *Utra alteri præstet, Vetus Nova, an Nova
Veteri Dacia?*
- II. *Uter altero gloriosior, an qui EGO, an
qui NOS dici amut?*

Polia f. id est patri procharny.
 id est su parvus parv.
vilay Bendeguz f. id est vilay
Vendogorzi, ii. seu Man.
 id est Csolas magolas Seepm
 id est per. - bacularum, ordendos
Repos Nemrodi M. f. id est nutrosus.
 id est Engaddi Nutritus f. id est obe sus.
 id est Enyed in Transylvania
 natum, id Nutritus
 Nancri. Mandschuk id est Mandshar.
Cicle - id est Cicles. vel
Ed - alak id est alak.
 id est ACADEMIA R. P. HUNGARICA
 id est BIBLIOTHECA id est enim patri matern
 id est Dr. G. H. L. L. id est charny ere.
Mera quap. Deles
ledas vel Colondor.
Duda Duda recessus.
Gelda buvohely buvo.
Bila inde Dudak buvar
delci a buvol - stac
ilud Bedo Doda Dogga hee
Bela Dora Duros Quisa
 plane credo, ex his fuisse nonnulli Budel.

Iatruysa. Petrucya. non procul
a favina Thordici, quam antiquitus per-
tam petream nuncupabant. — Illi
upam petream.

Lingidava. exstat in locis Lind.
non procul a Salinis.

Thorda. alii deducunt a Thorda Duce
ego vix crediderim bene aliquando
extitisse, vix enim sonat aliquando
pauca. & plane nulla in Thordici.
est mentio. — nisi recedat Compulsi.
alii. a Thor. germanico & porro. per
quidam a Thora Dea. Thaa videtur
similiter Dacorum.
nonnulli. & Thor Hebræi. — unde
Thordici. Thordici.

alii. a Tur. & figura. Caverna. &
vel a Tur. & calvus. v. calanis.
ac non a Torpe. Tordici. — ad similitu-
dinem antiquæ Troja. cui pro
pugnata et Sytha invicem
apud rivum. locum hunc ad Hebræi
in plano superiori. ubi actum.
videtur refectum. —

Această lucrare este prima
dovadă directă - identificată până
în 2022 - a folosirii numelui de *Universitas*
Claudiopolitana în 1725 pentru instituția de învățământ
de nivel superior din Cluj care, deși avea statut
universitar din 1581, prin reglementările vremii (de
exemplu, tip/număr de facultăți, modul de organizare
etc.) era numită până atunci *Academia Claudopolitana*.
De asemenea, aceasta este prima dovadă identificată
până în 2022 pentru obținerea titlului de doctor de către
un (etnic) român, pe teritoriul actual al țării.

In the present volume, printed in 1725 in Cluj,
occasioned by a doctoral title award ceremony, the Jesuit
higher education institution in Cluj was mentioned as a
university (*Universitas Claudopolitana*), although
under the name of *Academia Claudopolitana* it has the
university status by the foundational diploma since 1581
(e.g., having the right to confer the university titles of
baccalaureus, *magister*, and *doctor*).
Also, this is the first proof of a doctoral
degree conferred to a Romanian,
as identified until 2022.